

Włączanie grafik do tekstów w L^AT_EX 2_ε
wer. 1.14 (T_EX Live 7)

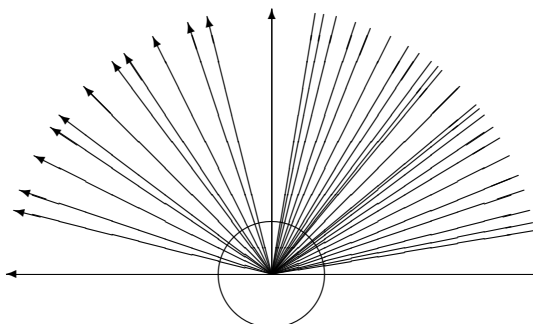
© 1999–2002 by Wojciech Myszka

Spis treści

1. Wstęp	3
Gdzie on–line znaleźć można tę broszurkę?	4
Kilka słów o numeracji wersji	4
2. Włączanie grafik przygotowanych przez inny program	4
3. Zalety formatu EPS	5
4. Tworzenie plików EPS przez inne programy	5
4.1. Programy systemu Windows	6
4.2. Programy w systemie Unix	9
4.3. Analizator HP 35655A oraz konwersja plików HPGL	12
4.4. Konwersja map bitowych do postaci skalowalnej	12
5. Pakiet graphicx	14
6. Polecenie <code>includegraphics</code>	15
7. Włączanie grafik rastrowych	18
8. Kolor w tekście	20
9. Inne efekty specjalne	22
9.1. Skalowanie obiektów	22
9.2. Obroty obiektów	23
10. Poprawianie plików EPS	25
11. Inne sposoby przygotowywania rysunków	28
11.1. Czcionki użyte do opisu rysunku	28
11.2. Metapost	28
11.3. PSTricks	29
11.4. Pakiet XY-pic	30
11.5. Specjalistyczne pakiety graficzne	31
12. Rysunki „oblane” tekstem	31
13. Znaki wodne	32
14. Nakładanie obiektów na siebie	33
15. Środowisko <code>figure</code>	34
16. Lektury dodatkowe	37
17. Źródła	37
Podziękowania	39
Literatura	40
Skorowidz	42

1. Wstęp

System \LaTeX nie był nigdy pomyślany jako program w którym **tworzy się** grafikę. W czasach kiedy powstawał $(\text{La})\text{\TeX}$ nie znane były jeszcze powszechnie używane dziś formaty graficzne (PostScript, GIF, JPEG). Dostępny w otoczeniu `picture` zestaw poleceń (`\line`, `\vector`, `\circle`, ... `\box`, `\oval`) pozwala jedynie na rysowanie linii prostych (o ograniczonych nachyleniach), wektorów (linia prosta¹ z grotem na końcu), okręgów (o średnicach ograniczonych do ok. 40pt), kół (o średnicach z jeszcze węższego zakresu), prostokątów i prostokątów o zaokrąglonych rogach.

Rysunek 1: Nachylenia linii i wektorów dostępne w $\text{\LaTeX} 2_{\epsilon}$ (oraz okrąg o największej średnicy)

Do rysowania krzywych o nieco bardziej wymyślnych kształtach służy polecenie `\qbezier` składające je z pojedynczych punktów.² (Przykład użycia polecenia `\qbezier` zamieszczam na stronie 21.)

Opracowano również kilka pakietów wspomagających rysowanie w $\text{\LaTeX}u$. Do ciekawszych zaliczyć można `curves`.³ Został wyposażony w szereg bardzo przemyślanych funkcji. Dobrze współpracuje z programem `dvips`, `emTeXem`, nic nie wie, niestety, na temat `pdfTeXa`.

Bardziej szczegółowy opis otoczenia `picture` można znaleźć na przykład w 2. rozdziale książki Rafajłowicza i Myszki [24] albo w rozdziale 10.2 podstawowego podręcznika systemu $\text{\LaTeX} 2_{\epsilon}$ [7].

Podsumowując: obiekty graficzne można w $(\text{La})\text{\TeX}u$ tworzyć korzystając z dostępnych elementów typu punkt lub zaczerniony prostokąt albo wprowadzać „znak(i)” specjalnie przygotowanego fontu. Wszystko co jest bardziej skomplikowane musi być przygotowane jakimś innym programem i **włączone** do tekstu jako **zewnętrzny** obiekt albo zlecone do wykonania innym programom (na przykład wszystkie polecenia pakietu `PSTricks`). Poza zakresem naszych zainteresowań jest **wybór** programu użytego do zrobienia wykresu, szkicu czy schematu, chociaż podamy kilka przykładów takich programów.

Bardzo ciekawe omówienie różnych kwestii związanych z różnymi formatami grafik i ich przetwarzaniem na potrzeby publikacji w $\text{\TeX}u$ i `pdfTeXu` zawiera artykuł Piotra Bolka [2].

Pomysł tej broszurki powstał gdy pomagałem kolegom włączać do ich prac różne rysunki i wykresy przygotowane w różnych okresach czasu i bardzo różnymi narzędziami. Dziś wiem, że były one, bardzo często, przygotowane **źle**. Może warto poświęcić trochę czasu, żeby ilustracje przygotować porządnie?

Pierwotna wersja tego tekstu dostępna była, również w wersji elektronicznej: <http://www.immt.pwr.wroc.pl/~myszka/grafika/> pod tytułem: „Włączanie grafik w formacie EPS do tek-

¹ Zestaw nachyleń wektorów jest jeszcze uboższy!

² Tak na marginesie: można również używać polecenia `bezier`, które zachowano w celu zapewnienia zgodności z systemem $\text{\LaTeX}2.09$. Patrz również <ftp://sunsite.icm.edu.pl/pub/CTAN/macros/latex/doc/html/usrguide/node31.html>.

³ <ftp://sunsite.icm.edu.pl/pub/CTAN/help/Catalogue/entries/curves.html>.

stów w \LaTeX 2 ϵ i parę innych uwag”. Oprócz informacji dotyczących włączania grafik zawarte tam były również inne treści: związane z polonizacją systemu \LaTeX czy instalacją nowej wersji „formatów”.

Na zakończenie jedna, ważna uwaga. Na codzień (w domu) korzystam z MiKTeXa. Wszystko o czym tu piszę sprawdziłem i przetestowałem w tym środowisku. Jest ono bardzo podobne do środowiska Web2c dostępnego na płycie \TeX Live (którego używam w pracy) czy teTeX a (bardzo często z „dokładnością” do kartotek). Większość tego o czym tu piszę powinna działać również z innymi implementacjami \LaTeX a (w tym również z emTeXem).

Dodatkowo zakładam użycie programu dvips jako narzędzia przetwarzającego pliki `.dvi` do postaci „drukowalnej”.

I na koniec mała uwaga o charakterze formalnym:

This program may be distributed under the conditions of the LaTeX Project Public License, either version 1.2 of this license or (at your option) any later version. The latest version of this license is in <http://www.latex-project.org/lppl.html> and version 1.2 or later is part of all distributions of LaTeX version 1999/12/01 or later.

Tekst przygotowany został z wykorzystaniem systemu MiKTeX. Używałem „eksperymentalnej” polskiej klasy dokumentów *mwart*: <http://www.mimuw.edu.pl/~wolinski/mwcls.html>.

Gdzie on–line znaleźć można tę broszurkę?

Dziwne pytanie: przecież ją czytasz! Jeżeli jednak tego potrzebujesz to sprawdź: <http://www.gust.org.pl/doc.html> oraz <http://www.immt.pwr.wroc.pl/~myszka/grafika/> — być może jest tam wersja ciut bardziej aktualna.

Kilka słów o numeracji wersji

Kolejne wersje tego tekstu numerowane są zgodnie z następującym schematem: 1.1, 1.2, ..., 1.8, ..., 1.11, ... Dodatkowo na pierwszej stronie podana jest data kompilacji. Upprzedzam lojalnie, iż w przypadku drobnych zmian tekstu (na przykład korekty zauważonych błędów) zmienia się jedynie data bez zmiany numeru wersji. Być może kiedyś przyjdzie i pora na wersję drugą — ale będzie to wymagać znacznych udoskonaleń tekstu, więc nie nastąpi zbyt szybko.

2. Włączanie grafik przygotowanych przez inny program

Jak już napisałem (\LaTeX) generalnie nie służy do tworzenia rysunków. Zatem w jaki sposób mogą być one włączane do tekstów składanych w tym systemie?

Donald Knuth⁴ rozwiązał problem w ten sposób, że wbudował w system \TeX polecenie `\special`. Działanie jego jest takie, że wstawia do pliku `.dvi` swój argument. Może on być, na przykład, nazwą pliku zawierającego pewien rysunek.

Zatem ciężar włączania grafik został z programu \TeX przerzucony na programy interpretujące plik `.dvi`. Działanie takie ma jedną wadę: dokładna składnia argumentów polecenia `\special` zależy od używanego przez nas programu do oglądania plików `.dvi` czy konwersji ich do postaci drukowalnej.

Pakiety `graphics/graphicx` w systemie \LaTeX 2 ϵ oferują pewną zunifikowaną metodę włączania plików graficznych: polecenie: `\includegraphics` (jest ono tłumaczone, oczywiście, na odpowiednie polecenia/polecenia `\special`).

⁴ <http://Sunburn.Stanford.EDU/%7Eknuth/>

Polecenie pozwala na włączenie praktycznie dowolnego obiektu graficznego. Dokument przygotowany dla wielu implementacji (La)T_EXa) może wyglądać identycznie. Ale rodzaje włączanych grafik zależą ciągle od używanej implementacji.

I tak, używany przez nas do niedawna emT_EX pozwalał na łatwe włączanie rysunków w postaci czarno-białych plików graficznych PCX albo BMP.

Dosyć popularny w środowiskach Windows 9x/NT program MiK_TE_X oprócz plików BMP (kolorowych!) pozwala na włączanie plików EPS, WMF i EMF oraz wszystkich innych formatów graficznych, które mogą być przekonwertowane za pomocą programów z pakietu netpbm do postaci BMP.

System teT_EX (używany na maszynach Unixowych) obsługuje praktycznie wyłącznie grafiki w postaci EPS.

Inne implementacje dają jeszcze inne możliwości (bardziej szczegółowe informacje na ten temat zawarte są w rozdziale 5). Wydaje się jednak, że pewnego rodzaju standardem staje się przygotowywanie grafik w formacie EPS.

Względna niezależność od implementacji pakietów graphics/graphicx została uzyskana przez rozdzielenie kodu na dwie części: zależnej od implementacji (pliki `.def`) i niezależnej (pliki `.sty`).

Dodatkowe pliki (`color.cfg` i `graphics.cfg`) definiują domyślny tryb (czy model pracy) pakietów.

3. Zalety formatu EPS

Format EPS (Encapsulated PostScript) ma szereg zalet:

- Wiele programów pozwala tworzyć grafiki wektorowe⁵ i zapisywać je jako pliki EPS.
- Włączane obiekty graficzne mogą być kolorowe.
- Obiekty można łatwo skalować i obracać, przy czym uzyskany efekt będzie bardzo różny w zależności od sposobu przygotowania obiektu graficznego: obiekty rastrowe skalują się (obracają) bardzo źle, obiekty wektorowe skalują się (obracają) bardzo dobrze.
- Każdy bitowy (rastrowy) plik graficzny może być do tego formatu przekształcony.

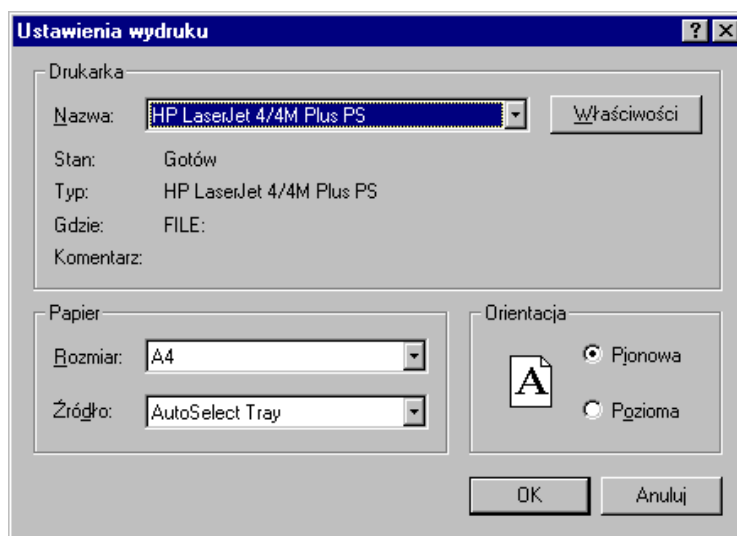
Wadą używania grafik w postaci EPS jest konieczność wydruku na drukarce PostScriptowej (albo korzystanie ze specjalnych programów, które przekształcają PostScript do postaci zrozumiałej przez drukarkę — najczęściej ghostscript i ghostview/GSview/gv).

Kolejną wadą jest bardzo duża objętość plików EPS. O możliwościach ich kompresji piszę na stronie 38 w opisie programu cep.

4. Tworzenie plików EPS przez inne programy

Pragnę zwrócić uwagę na problem polskich liter w tworzonych plikach PostScriptowych (EPS). Problem jest o tyle trudny, że w „standardowych” (cokolwiek to oznacza) czcionkach PostScriptowych polskich liter nie ma! Dostępne są oczywiście (tak darmowe jak i komercyjne) zestawy polskich czcionek Type1. Nie zawsze jednak używane aplikacje potrafią z nich skorzystać. W każdym przypadku pozostanie pewnym problemem również sposób kodowania (polskich) liter. Unix używa ISO-8859-2, Windows 9x/NT/2000/XP/ME — CP1250 (a w DOSie dodatkowo mamy jeszcze dwa (najpopularniejsze) kodowania: Mazovia i CP852). A jak są kodowane poszczegól-

⁵ Wektorowe, to znaczy takie, które złożone są ze stosunkowo prostych obiektów (proste, łuki okręgów, krzywe również wyższego stopnia, wypełnienia) zadanych parametrycznie: za pomocą współrzędnych (początku, końca, środka, ...) i pewnych dodatkowych parametrów (promień, kąt, długość).

Rysunek 2: Wybór drukarki w systemie Windows NT/9x

ne czcionki? W jaki sposób (jeżeli jest to niezbędne) kodowanie to zmienić? Problem wymaga dokładniejszego opisanego przez fachowców.

Jeżeli miałbym coś podpowiadać to widzę trzy możliwości:

1. Zainstalowanie jakichś polskich fontów Type1 i zmuszanie używanej aplikacji do korzystania z nich. Uda się to, na przykład, z programem gnuPlot w środowisku Windows 9x.
2. Pakiet ogonkify Juliusza Chroboczka który polonizuje różne dziwne pliki PostScriptowe w których użyto polskich liter nie dbając o ich brak w samym foncie: <http://www.dcs.ed.ac.uk/~jec/programs/ogonkify/>.
3. Pakiet psfrag przedstawiony w rozdziale 10.

(Tak na marginesie: różnym aspektom polonizacji komputerowego środowiska pracy poświęcona jest Polska Strona Ogonkowa⁶.)

4.1. Programy systemu Windows

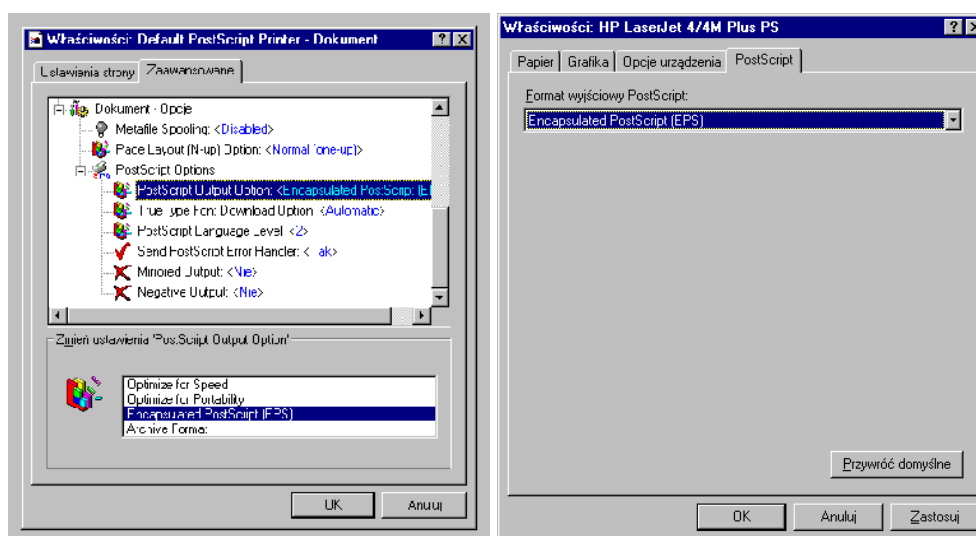
Aby w systemie Windows 9x/NT tworzyć poprawne pliki EPS należy skorzystać z aplikacji, które pozwalają na **bezpośrednie** tworzenie takich plików. Jeżeli aplikacji takiej nie mamy – najpewniej (choć nigdy ze 100% pewnością) uda nam się to po „wydrukowaniu” rysunku do pliku EPS, korzystając z odpowiednio skonfigurowanego sterownika drukarki PostScriptowej z serwera Adobe.⁷

Opis w jaki sposób doprowadzić do utworzenia „dobrego” pliku EPS przedstawiamy poniżej na przykładzie programu SigmaPlot w systemie Windows NT.

1. Rysunek przygotowujemy w programie SigmaPlot tak jak zwykle. Na „stronie” powinien być umieszczony tylko jeden obiekt graficzny (rysunek) bez żadnych dodatkowych napisów (numer strony, nagłówki...).
2. Na rysunku można nanosić teksty, korzystać z kolorów i wszystkich (chyba) możliwości, które daje SigmaPlot. Nie znalazłem jeszcze sposobu na użycie polskich liter.
3. Gotowy obrazek musimy teraz zapisać na dysk we właściwym formacie. W tym celu wykonujemy następujące czynności: File|Print... Jako drukarkę wybieramy „Default PostScript Printer”. Stawiamy „ptaszka” w okienku „Drukuj do pliku”.

⁶ <http://www.agh.edu.pl/ogonki/>

⁷ <http://www.adobe.com/products/printerdrivers/main.html>

Rysunek 3: Ustawienie właściwości przy drukowaniu do pliku

Naciskamy klawisz „Właściwości” i wybieramy z „Dokument — Opcje” znajdujące się na samym dole „PostScript Options” naciskając maleńki plusik. Musimy ustawić: „Postscript Output Option: <Encapsulated PostScript (EPS)>”

W przypadku Windows 9x postępowanie jest analogiczne: po naciśnięciu klawisza „Właściwości” należy wybrać zakładkę PostScript i w okienku wybrać „Encapsulated PostScript (EPS)”. Naciskamy klawisz „OK” i jeszcze raz „OK” żeby wydrukować. System powinien zapytać nas o nazwę pliku. Podajemy cokolwiek, na przykład `rysunek.ps`.

4. Otrzymany plik PS otwieramy programem GSview. Ghostscript posłuży nam do ostatecznego przekształcenia pliku do właściwej postaci. W tym celu wybieramy File|PStoEPS i w otwartym okienku sprawdzamy czy ptaszek jest przy „Automatically calculate Bounding Box” i naciskamy „Yes”. Program poprosi o podanie nazwy pliku, podajemy `rysunek.eps`.
5. Otrzymany plik .eps można już włączać do tekstów pisanych w \LaTeX 2_ε poleceniem: `\includegraphics{rysunek}`
6. Jeżeli okaże się, że pojawiają się jakieś problemy z kolorami (wbrew oczekiwaniom rysunek jest szary zamiast kolorowy) mamy problem. Można z nim sobie radzić tworząc specjalny plik opisu drukarki (.PPD). Zakładam przy tym, że zainstalowany został sterownik Adobe dla drukarek PostScriptowych (patrz str. 39). Jest on tak skonstruowany że pozwala dodawać kolejne modele drukarek tworząc plik parametryczny (.PPD).

W kartotece w której zainstalowaliśmy program instalacyjny znajdować powinien się plik `DEFPRTR2.PPD`. Możemy potraktować go jako wzorzec dla „nowej” drukarki. Kopiujemy ten plik pod inną nazwą (`test.ppd`, na przykład) i otwieramy w edytorze tekstowym. Bardzo ostrożnie będziemy musieli zmodyfikować poniższe linie:⁸

```
...
*PCFileName: "DEFPRTR2.PPD"
...
*Product: "(Default PostScript Printer)"
...
*ModelName: "Default PostScript Printer"
```

⁸ Jeżeli zdecydujemy się zainstalować program `wmf2eps`, o którym piszę nieco dalej, możemy korzystać ze sterownika, który instalowany jest z tym programem.

```
*NickName: "Default PostScript Printer v(2010) "
...
*ColorDevice: False
*DefaultColorSpace: Gray
...
```

do postaci:

```
...
*PCFileName: "TEST.PPD"
...
*Product: "(Default PostScript Printer kolor) "
...
*ModelName: "Default PostScript Printer kolor"
*NickName: "Default PostScript Printer kolor v(2010) "
...
*ColorDevice: True
*DefaultColorSpace: RGB
...
```

Później instalujemy nową drukarkę. Powinno pomóc.⁹

Niezbyt złożoną procedurę „drukowania do pliku” można nieco uprościć jeżeli program którego używamy pozwala na zapisaniu wyniku pracy w postaci pliku .WMF.¹⁰

W takiej sytuacji użyć możemy programu wmf2eps. Pozwala on na konwersję plików WMF/EMF do postaci EPS. Co więcej, nawet jeżeli używany przez nas program nie pozwala na zapis w postaci WMF program można wykorzystać również do konwersji wektorowej informacji znajdującej się w „schowku” (*clipboard*).¹¹

Tak więc wystarczy zaznaczyć wykres utworzony na przykład w programie Excel, skopiować go do schowka aby po uruchomieniu programu wmf2eps „wkleić” (*paste*) do pola roboczego programu a później skonwertować do postaci EPS.

Niestety, spodziewać się możemy pewnych problemów jeżeli gdziekolwiek na rysunku wystąpią polskie litery. . .

Poniżej podaję (niepełną) listę aplikacji Windowsowych generujących poprawne (na tyle, na ile byłem to w stanie osobiście sprawdzić) pliki EPS:

- gnuplot (gnu) — patrz również str. 9,
- tkpaint (gnu)
- SigmaPlot,
- Mathcad 8 (za wyjątkiem wykresów 3D!),
- Excel,
- PowerPoint,
- PageDraw (freeware — nosi obecnie nazwę MayuraDraw 2.04),
- MayuraDraw (shareware).

⁹ Powyższa procedura nie ma żadnego uzasadnienia teoretycznego, ale w pewnych sytuacjach praktycznych działa. Wszystkie zmiany każdy dokonuje na własną odpowiedzialność. Warto też zapoznać się z *End User License Agreement* przychodzącym wraz ze sterownikami.

¹⁰ WMF: *Windows Meta-File* specyficzny dla systemu Windows sposób zapisu grafik. Podobnie jak EPS pozwala na zapis grafik wektorowych (i rastrowych oczywiście). Obok niego istnieje również format EMF: *Enhanced Metafile*.

¹¹ O ile tylko program potrafi przekazać informacje w formacie wektorowym do schowka!

- StarOffice wyposażony jest w sympatyczny programik do tworzenia grafik wektorowych pozwalający nawet na pewien rodzaj wektoryzacji map bitowych! Program ma pewne kłopoty z przekazywaniem grafik przez schowek.
- CorelDraw! posiada możliwość eksportu grafiki w formacie EPS. Należy wybrać menu File -> Export do pliku EPS, po czym włączyć opcję: „Eksportuj tekst jako krzywe” (*Export text as curves*) i (**koniecznie**) wyłączyć opcję „Dołącz nagłówek” (*Add header*). Postępowanie takie można traktować jako „regułę kciuka”¹² także dla eksportu w formacie EPS z innych programów graficznych działających w Windows.

Pomijam bardzo wiele komercyjnych i zazwyczaj bardzo drogich aplikacji pracujących w środowisku Windows — niestety, nie zawsze mam do nich dostęp :-)

gnuplot, tkpaint i MayuraDraw posiadają możliwość zapisu (lub eksportu) tworzonych grafik bezpośrednio w postaci plików EPS.

Do konwersji grafik bitmapowych do postaci EPS można używać na przykład programu ImageMagick (free), lub Paint Shop Pro (shareware) lub jakiegoś innego. W każdym przypadku, należy pamiętać o **wyłączeniu** właściwości, która nazywa się „Preview”.

Również oprogramowanie dostarczane wraz ze skanerami ma możliwość zapisu plików w postaci EPS.

Wiele cennych uwag na temat technik przetwarzania i „ulepszania” obrazów stosowanych podczas skanowania znaleźć można w <http://www.scantips.com/>.

4.2. Programy w systemie Unix

Oprócz opisanych poniżej kilku aplikacji pragnę polecić wszystkim zasoby znajdujące się na stronie: <http://vectorgraphics.sourceforge.net/>.

- Mathematica,
W środowisku tekstowym postępujemy tak: gdy już mamy przygotowany obrazek (niech nazywa się on wykres):

```
In(1):=wykres=Plot[Sin[x], {x, 1, 10}];
```

zapisujemy go do pliku wykres.eps w formacie EPS poleceniem:

```
In(2):=Display["!psfix -epsf > wykres.eps", wykres]
```

- Matlab,
Aby wykres zapisać w postaci pliku EPS należy wydać polecenie print o następującej postaci:
`print -d<devicetype> <filename>`
Jako <devicetype> podać możemy: eps aby zapisać rysunek jako czarno-biały plik EPS lub epsc — rysunek kolorowy; można użyć również eps2 lub epsc2 (PostScript Level 2).
<filename> oznacza nazwę pliku w którym zostanie zapisany rysunek.
Jest też specjalny pakiet zwany laprint.m posiadający pewne dodatkowe zalety w stosunku do opisanej powyżej metody [19].¹³

- gnuplot,
Typ „terminala” musimy zdefiniować jako:
`set terminal postscript eps <color> <dashed> "<fontname>" <fontsize>`
lub
`set terminal mp <color> <dashed> [notex] [mag <magsize>] "<fontname>" <fontsize>`
gdzie:
<color> przyjmuje wartości color lub monochrome (wartość domyślna — monochrome),

¹² Rule of the thumb.

¹³ Pakiet można znaleźć w <http://www.uni-kassel.de/~linne/matlab/WelcomeEng.html>.

`<dashed>` przyjmuje wartości `solid` lub `dashed` (wartość domyślna `dashed`); parametr decyduje o typie linii użytych do rysowania wykresów: ciągle lub przerywane,
`<fontname>` nazwa fontu PS używanego do opisów (wartość domyślna Helvetica w przypadku terminala
`postscript` lub `cmr10` w przypadku terminala `mp` — chyba, że wybrano opcję `notex`, wówczas: `pcrr8r`),
`<fontsize>` wielkość fontu (domyślnie 14pt w przypadku terminala `postscript` lub 10pt w przypadku terminala `mp`),
`<notex>` przy konstruowaniu wykresu nie będą nigdzie używane konstrukcje \TeX owe (pozwala na używanie znaków zastrzeżonych, na przykład `%` czy `$`; w przeciwnym razie znaki takie muszą być poprzedzone pojedynczym lub podwójnym¹⁴ znakiem *backslash*, a w pewnych przypadkach trzeba stosować bardziej zaawansowane techniki znane z \LaTeX a),
`mag <magsize>` definiuje współczynnik „powiększenia” (pozwala to, na przykład, na powiększenie symboli matematycznych),

Aby wykres zapisać do pliku używamy polecenie `set output "<filename>".` Każdy wykres powinien być zapisywany do osobnego pliku!

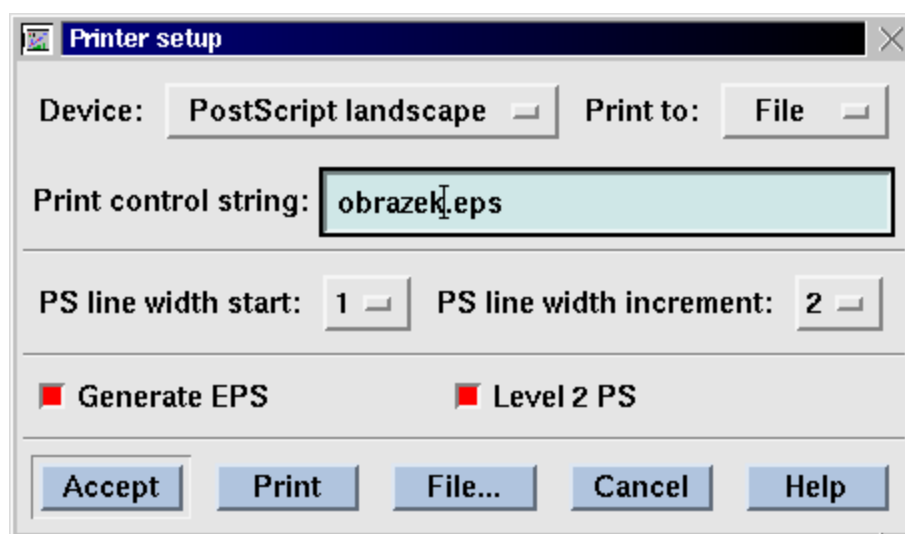
Tak na marginesie — pragnę zwrócić uwagę na pakiet `egplot` pozwalający na włączanie w tekst źródłowy (w \LaTeX u) poleceń, które zostaną zapisane do pliku, a po przetworzeniu pliku przez `gnuplot`, w kolejnym przebiegu włączone jako grafiki EPS. Narzędzie pozwala na wygodne zintegrowanie kodu programów generujących rysunki z tekstem który się do nich odwołuje. Istnieje również możliwość tworzenia wykresów w innych formatach „zrozumiałych” dla systemu \LaTeX . Jako terminal wybrać można:

- `latex` (rysunek tworzony jest za pomocą elementarnych poleceń języka \LaTeX : `circle`, `rule`, `line`, `vector`); uwaga: pliki wynikowe są bardzo obszerne!
- `pslatex` (ew. `pstex`) wykresy tworzone są z udziałem specjalnych poleceń języka PostScript włączanych do wynikowego pliku za pomocą poleceń `\special`;
- `eepic` — wymagają użycia pakietu `eepic` i specjalnego sterownika drukarki;
- `tpic` wymaga sterowników rozumiejących polecenia `tpic`;
- `pstricks` wymaga użycia pakietu `pstricks` (por. rozdział 11.3);
- `texdraw` do wykorzystania z pakietem `texdraw`;
- `mf` — przygotowuje program który powinien być później przekształcony do pliku `.pk` — fontu. Niedogodnością wykorzystywania programu `mf` do przygotowywania rysunków jest konieczność generowania osobnego obrazka w rozdzielczości właściwej dla każdego używanego urządzenia drukującego;
- `mp` `metapost` (począwszy od wersji 3.7.1).

Wydaje się, że rysunki w postaci EPS będą rozwiązaniem najwygodniejszym, choć `metapost` pozwoli, być może, zapanować nad polskimi literami. . .

- `tkpaint`.
Bardzo sympatyczny program do przygotowywania rysunków wykorzystujący zestaw narzędzi Tcl/Tk (wymaga ich zainstalowania). Pod wielu względami program jest podobny do programu `Xfig`. Sam program został opracowany w środowisku Windows (tam dostępny jest również jako samodzielny program, nie wymagający Tcl/Tk) i „przeniesiony” do pracy w środowisku Unix.
- `StarOffice`.
Bardzo interesujący program. Główna wada jest znaczna „zasobożerność”. Posiada interesujący program do tworzenia grafik wektorowych z możliwością eksportu do postaci EPS. Nie radzi sobie zupełnie z polskimi znakami w tak tworzonych plikach (a wersja 5.2 ma jakiś

¹⁴ Gdy teksty zamykane są znakami podwójnego cudzysłowu.

Rysunek 4: Menu drukowania programu xmgr

błąd w algorytmie konwersji liter na krzywe). Na uwagę zasługuje program pozwalający na wektoryzację map bitowych. Darmowy (również do zastosowań komercyjnych)!

- SDRC I-DEAS,

Zwracam uwagę, że mimo, iż oprogramowanie (w wersji 4) potrafi wyprodukować kolorowe pliki EPS, są z nimi różne problemy:

- pliki są bardzo duże w przypadku obrazów „cieniowanych”,
- PostScript jest trochę niestandardowy — poszczególne wiersze zakończone są dziwną kombinacją znaków co przeszkadza niektórym programom,
- może zachodzić konieczność „ręcznego” wyspecyfikowania wymiarów rysunku (*Bounding Box*).

- Xfig. Program pozwala na eksport rysunków do postaci EPS.

- xmgr¹⁵ to graficzny program WYSIWYG służący do robienia wszelkiego rodzaju wykresów. Dla osób przyzwyczajonych do korzystania z menu będzie on zapewne dużo prostszy w użyciu niż gnuplot. Obrazki tworzone w xmgr można zapamiętywać jako pliki PS oraz EPS, które bezpośrednio można włączać w \LaTeX -u. W menu „File” (rysunek 4) wybieramy „Printer Setup”. Tam zaznaczamy jako urządzenie „PostScript Printer” (portrait lub landscape), w „Print to:” wybieramy „File”; zaznaczamy kwadracik „Generate EPS”. Wciśnięcie „Print” spowoduje zapisanie w pliku o wybranej przez nas nazwie obrazku w formacie EPS. (W „międzyczasie” program zmienił nazwę na Grace.¹⁶)

Program xmgr oferuje także format PSTeX, w którym można dołączać do obrazków napisy w \LaTeX u nakładając je na obrazki uzyskiwane w wyniku działania xmgr. Dostajemy dwa pliki, jeden w formacie EPS (rozszerzenie .pstex) oraz drugi, który możemy bezpośrednio włączać do \LaTeX -a poleceniem `\input`. Wynikiem będzie nałożenie na siebie obrazka zawartego w pliku postscriptowym oraz \LaTeX -owych napisów.

Do konwersji grafik bitmapowych do postaci EPS można używać programu convert z pakietu ImageMagick lub xv.

¹⁵ Opis programu xmgr © 2000 by Mirosław Prywata.

¹⁶ <http://plasma-gate.weizmann.ac.il/Grace/>

Do „poprawiania” plików EPS mających źle wyznaczony BoundingBox (a również do konwersji¹⁷ plików typu PS do EPS) można użyć programów ps2epsi, psfixbb lub ps2eps.

4.3. Analizator HP 35655A oraz konwersja plików HPGL

(Poniższe uwagi mogą dotyczyć innych urządzeń HP z „wbudowaną inteligencją” i dużej części plików typu HPGL.¹⁸) Jeżeli zachodzi potrzeba załączenia „zrzutów” ekranowych analizatora, najlepiej zapisać je na dyskietce tak jak pliki przekazywane na ploter.¹⁹

Postępowanie prowadzące do zapisania na dyskietce pliku we właściwym formacie jest następujące:

1. Na panelu czołowym naciskamy klawisz „Print/Plot”.
2. Naciskamy klawisz koło monitora opisany „More Setup”.
3. Ustawiamy „Device is PLOT”.
4. Ustawiamy „Output to File”.
5. Naciskamy klawisz „Return”.
6. Nazwę pliku możemy ustalić po naciśnięciu klawisza „Output Filename” (standardowo analizator nadaje kolejnym plikom nazwy: PLOT1, PLOT2, ...)
7. Naciskamy „Start Plot/Print”

Plik taki (w języku HPGL) może być przekształcony do postaci EPS za pomocą programu hp2xx (dostępne są wersje pracujące w środowiskach UNIX lub DOS).

Polecenie ma następującą postać:

```
hp2xx -m eps -f <filename> <file>
```

gdzie: <filename> to nazwa pliku wyjściowego (w przypadku pominięcia zostanie przyjęta jako <file>.eps) a <file> nazwa pliku wejściowego.

4.4. Konwersja map bitowych do postaci skalowalnej

Jeżeli chcemy rysunek/obrazek w postaci bitowej przekształcić do postaci EPS możemy wykorzystać jeden z wielu dostępnych programów, na przykład:

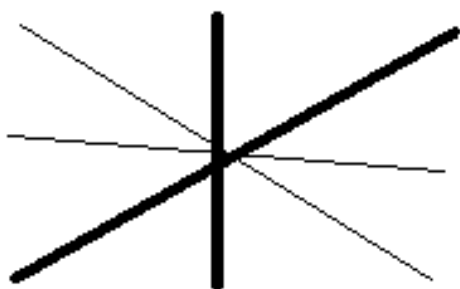
- convert z pakietu ImageMagick (środowisko Unix lub Windows 9x/NT),
- xv w środowisku Unix,
- gws w środowisku DOS lub Windows,
- Paint Shop Pro w środowisku Windows.

(nie jest to w żadnym wypadku pełna lista programów). W środowisku Windows możemy użyć właściwie dowolnego programu, który potrafi rysunek wydrukować — trzeba jedynie zastosować metodę opisaną wcześniej (por. punkt 4.1).

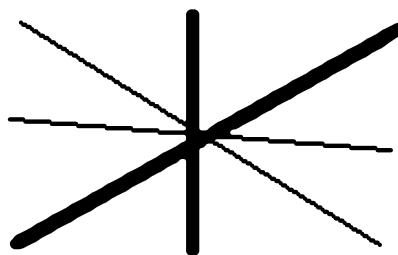
¹⁷ Zwracam uwagę, że poprawny plik EPS nie może zawierać wielu poleceń języka PostScript. Zatem nie każdy plik PS może być przekształcony do EPS.

¹⁸ HPGL to specjalny język wykorzystywany do programowania ploterów.

¹⁹ Program hp2xx może być wykorzystany również do konwersji innych plików zapisanych w standardzie HPGL do innych postaci.

Rysunek 5: Bitmapowy (Rastrowy) EPS
uzyskany za pomocą programu Paint Shop
Pro

Rysunek 6: Wektorowy (Skalowalny) EPS
uzyskany za pomocą programu kvec

Powyższe programy zapisują mapę bitową z wykorzystaniem poleceń języka PostScript ale nie zmieniają charakteru grafiki — ciągle składa się ona z pojedynczych punktów. W przypadku konieczności skalowania (a zwłaszcza obrotów lub przekształceń) — możemy mieć do czynienia ze wszystkimi efektami skalowania map bitowych.

Kolejną wadą tak uzyskanych plików EPS jest ich ogromny rozmiar. Pewnym rozwiązaniem może być użycie **stratnej** kompresji obrazka do postaci JPEG a następnie użycie programu jpeg2ps który wykorzystuje fakt, że PostScript Level 2 potrafi sobie radzić z odpowiednio zakodowanym plikiem JPEG albo programu tiff2ps realizującego podobną ideę w przypadku plików TIFF. Gdy zależy nam na **bezstratnej** kompresji lepszym rozwiązaniem jest użycie programu cep [28] do kompresji rastrowych EPSów (czytaj również na stronie 38). Wspominany już program tiff2ps zawiera opcję bardzo efektywnej²⁰ kompresji map bitowych.

Jeżeli jednak zechcemy przekształcić grafikę rastrową do postaci wektorowej — napotkamy spore kłopoty.

Znalazłem program o nazwie kvec (Shareware — patrz również na stronie 38), który stara się dokonać tego dzieła, jednak zadowalające efekty uzyskamy jedynie w ograniczonej liczbie przypadków... Najlepsze efekty uzyskuje się w przypadku dwubarwnych symboli o niezbyt skomplikowanym kształcie.

Zamieszczam przykłady pliku przekształconego do postaci „rastrowego” EPS (rysunek 5) a w drugim do postaci „wektorowego” EPS (rysunek 6). W żadnym wypadku efekt nie jest idealny — niektóre „linie” ciągle nie mają charakteru linii a raczej „schodów”; efekty skalowania widać dopiero przy bardzo dużym pomniejszeniu, ale... I wreszcie przykład zdjęcia przekształconego programem kvec. Kolejny przykład na stronie 19.

Zestaw programów StarOffice zawiera programy StarDraw i StarImpress (do przygotowywania prezentacji) pozwalające również na dokonywanie konwersji grafik bitmapowych do postaci skalowalnej.

Program pbmtolps z pakietu netpbm dokonuje konwersji czarno-białych plików PBM do postaci PS składając obraz z pojedynczych linii. Może to, w pewnych sytuacjach, ułatwić skalowanie czy obroty...

Program RasterVect²¹ pozwala na konwersję linii i okręgów do postaci pliku DXF (rozpoznanego przez wszystkie programy CAD).

²⁰ Moze się jednak okazać, że używana przez nas drukarka/naświetlarka nie ma zaimplementowanych odpowiednich algorytmów dekompresji...

²¹ <http://www.rastervect.com/> lub <http://www.davecentral.com/13616.html> — shareware.

Podobno²² najlepszym narzędziem do przekształcania grafiki bitmapowej w wektorową jest Adobe Streamline; trudno jednak polecać komercyjny program kosztujący ok. 300 USD do zastosowań nieprofesjonalnych.

Ostatnio znalazłem interesujące narzędzie: program cr2v²³ (*celinea Raster to Vector converter*) dokonujący konwersji bitmap to postaci EPS ale też i do SVG. SVG to standard grafiki wektorowej używany przez XML. Program rozpoznaje formaty BMP, GIF, JPEG, PNG, TIFF i pozwala za pomocą kilku parametrów sterować algorytmem konwersji. Ilustracja na stronie tytułowej została przetworzona tym właśnie programem.

5. Pakiet graphicx

Poniższy rozdział © 1999 by Krzysztof Pszczola.

Do manipulowania obiektami graficznymi służą polecenia zdefiniowane w pakietach `graphicx` i `graphics`. Pakiety te różnią się składnią poleceń `\includegraphics` i `\rotatebox`. Ponieważ polecenia pakietu `graphicx` dają więcej możliwości i mają bardziej elegancką składnię — dalej będę się zajmował tylko tym pakietem.

Wywołując pakiet `graphicx` możemy zadeklarować, do jakiego DVI-procesora mają być dostosowane generowane polecenia `\special`; domyślnie jest to `dvips`. Poniżej podajemy listę obsługiwanych DVI-procesorów oraz ich możliwości (ograniczenia).

autor	nazwa	możliwości
T. Rokicki	<code>dvips</code>	wszystko
N. Beebe	<code>dvialw</code>	tylko dołączanie plików i skalowanie
S. Lesenko	<code>dvipdf</code>	wszystko
Arbortext	<code>dvilaser</code>	tylko dołączanie plików i skalowanie
Y&Y	<code>dvipsone</code>	wszystko
J. Clark	<code>dvitops</code>	wszystko oprócz zagnieżdżonych obrotów
H. Sendoukas	<code>dviwin</code>	tylko dołączanie plików
Y&Y	<code>dwiwindo</code>	wszystko
	<code>dvi2ps</code>	tylko dołączanie plików i skalowanie
E. Mattes	<code>emtex</code>	tylko dołączanie plików bez skalowania
B.H. Kelly	<code>ln</code>	dołączanie plików dla drukarki DEC LN03
A. Trevorrow	<code>oztex</code>	dołączanie plików, kolor, obroty
PCTeX	<code>pctexps</code>	dołączanie plików, kolor, obroty
PCTeX	<code>pctexwin</code>	dołączanie plików, kolor, obroty
PCTeX	<code>pctex32</code>	wszystko
PCTeX	<code>pctexhp</code>	tylko dołączanie plików
A. Trevorrow	<code>psprint</code>	tylko dołączanie plików
Arbortext	<code>pubps</code>	dołączanie plików i obroty
Kinch	<code>truetex</code>	dołączanie plików i elementy koloru
Kinch	<code>tcidvi</code>	TrueTeX z dodatkową obsługą Scientific Worda
Blue Sky	<code>textures</code>	wszystkie funkcje dla Textures

Dodatkowo pakiet `graphicx` może być wywoływany z następującymi parametrami:

hiresbb high resolution bounding box; rezerwuje na rysunek miejsce o wymiarach podanych w pliku EPS jako `%%HiResBoundingBox`;

final odwrotnie niż `draft`;

hiderotate nie wyświetla obracanych elementów;

²² Uwaga zasugerowana przez Krzysztofa Pszczolę :-)

²³ <http://www.celinea.com>

hidescale nie wyświetla skalowanych elementów.

6. Polecenie `\includegraphics`

Do wstawiania plików graficznych w tekst tworzonego dokumentu służy polecenie `\includegraphics`. Jest ono tak skonstruowane, że:

- może być umieszczone praktycznie w dowolnym miejscu tekstu,
- automatycznie „rezerwuje” odpowiednią ilość miejsca na wstawianą ilustrację.

Taka konstrukcja wymaga jednak posiadania pewnych informacji na temat rozmiarów wstawianego obiektu. Tak się dobrze składa, że pliki graficzne praktycznie wszystkich typów zawierają informację o rozmiarach pliku. Problem polega jednak na tym, że większość plików graficznych ma postać binarną, która jest dosyć trudna do obrabiania przez \LaTeX a a zatem bezużyteczna.

Format EPS jest generalnie znakowy i tak skonstruowany, że nagłówek pliku zawiera informację na temat wielkości generowanej grafiki. Ma ona następującą postać:

```
%%BoundingBox: 50 50 410 302
```

dwie pierwsze liczby oznaczają x -ową i y -ową współrzędną lewego dolnego rogu grafiki, a dwie następne — prawego górnego rogu. Wszystkie wymiary podawane są w punktach używanych przez PostScript. Wielkość jednego punktu (bp) to $\frac{1}{72}$ cala czyli około 0.35278 mm. Punkt używany przez \TeX a (pt) ma nieco inny wymiar: $\frac{1}{72.27}$ cala czyli 0.35146 mm.

W pewnych przypadkach, to znaczy wtedy gdy plik EPS zawiera tak zwany *preview*²⁴ czyli niskiej rozdzielczości rastrowy i binarny obraz²⁵ swojej „zawartości” — dotarcie do informacji o rozmiarach pliku może być utrudnione albo niemożliwe. W takich przypadkach (albo wtedy gdy włączamy grafiki typu rastrowego: pliki BMP, PCX, MSP) informację tę musimy dostarczyć — patrz informacje o opcji `bb` na stronie 17.

Aby użyć polecenia `\includegraphics` w tekście dokumentu, w jego preambule (to znaczy **przed**

`\begin{document}`) powinno znaleźć się polecenie:

```
\usepackage{graphicx}
```

Składnia polecenia `\includegraphics` jest następująca:

```
\includegraphics[\langle parametry_dodatkowe \rangle]{\langle nazwa_pliku_graficznego \rangle}
```

\langle parametry_dodatkowe \rangle mogą być następujące (przy czym nie jest to pełen wykaz; odsyłam do [25] i [3]):

`width` określa szerokość obiektu,

`height` określa wysokość obiektu (normalnie obiekty graficzne skalowane są tak, aby zachować proporcje oryginału pomiędzy wysokością a szerokością; wówczas wystarczy podać tylko jeden z powyższych parametrów),

`totalheight` określa wysokość pudełka w którym będzie umieszczony obiekt; istotne w przypadku dokonywania obrotów,

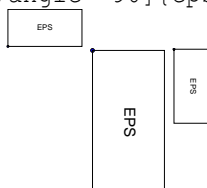
`keepaspectratio` w przypadku gdy podane są oba powyższe parametry, dodatkowe użycie `keepaspectratio` powoduje, że wstawiony obiekt będzie przeskalowany w taki sposób aby nie przekroczyć żadnego z zadanych rozmiarów i zachować proporcje oryginału,

²⁴ Tak zupełnie na marginesie: jeżeli rysunek EPS **nie zawiera** *preview* a koniecznie musimy go dołączyć — polecam pakiet **epstool** <http://www.cs.wisc.edu/~ghost/gsvieview/epstool.htm>.

²⁵ Obraz ten jest wykorzystywany przez programy typu WYSIWYG do przedstawienia operatorowi przybliżonego wyglądu strony. Co gorsze, w pewnych przypadkach, *preview* wykorzystany jest również do drukowania na drukarkach innych niż PostScriptowe!

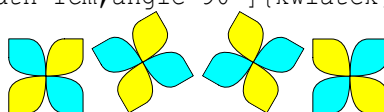
`angle` określa kąt (w stopniach) obrotu obiektu, liczby dodatnie oznaczają obrót w kierunku przeciwnym do ruchu wskazówek zegara; trzeba pamiętać, że w przypadku dokonywania obrotów wielkość obracanego obiektu zależy od kolejności podawania parametrów `width` lub `height` i `angle`:

```
\includegraphics[width=1cm,angle=0]{eps}
\includegraphics[angle=-90,width=1cm]{eps}
\includegraphics[width=1cm,angle=-90]{eps}
```


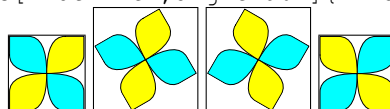
`scale` parametr mówi w jakich proporcjach ma być przeskalowany cały obiekt,
`origin` parametr określa współrzędne punktu, wokół którego obracany jest obiekt, normalnie jest to punkt wstawienia obiektu czyli jego lewy, dolny róg. Poniższy przykład pokazuje jakie jest znaczenie tego parametru.

```
\includegraphics[width=1cm,angle=0]{kwiatek}
\includegraphics[width=1cm,angle=30]{kwiatek}
\includegraphics[width=1cm,angle=60]{kwiatek}
\includegraphics[width=1cm,angle=90]{kwiatek}
```


Jak są poukładane „kwiatki” będzie lepiej widać gdy dodamy BoundingBoxy rysunków:

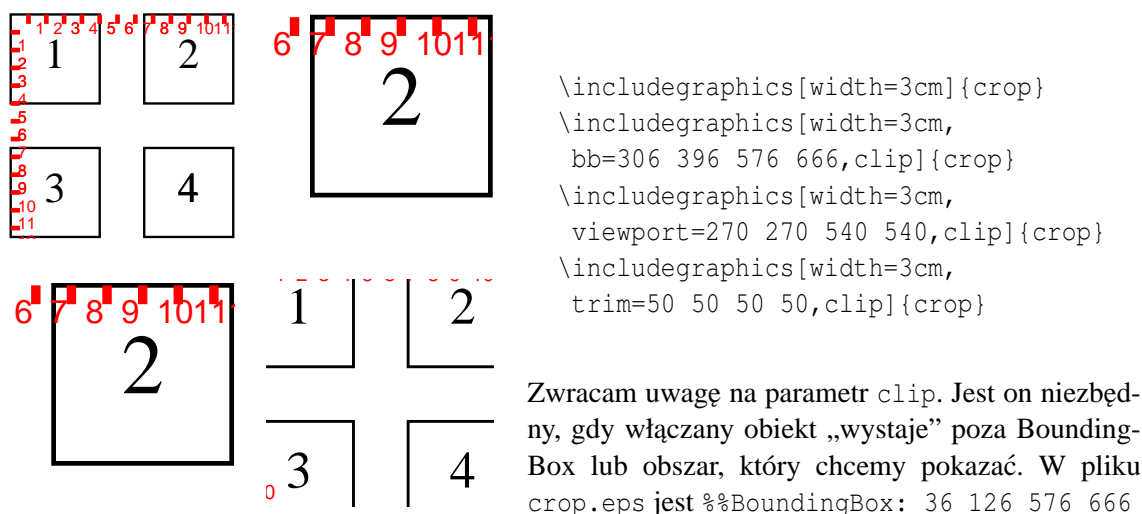
```
\fbox{\includegraphics[width=1cm,angle=0]{kwiatek}}
\fbox{\includegraphics[width=1cm,angle=30]{kwiatek}}
\fbox{\includegraphics[width=1cm,angle=60]{kwiatek}}
\fbox{\includegraphics[width=1cm,angle=90]{kwiatek}}
```


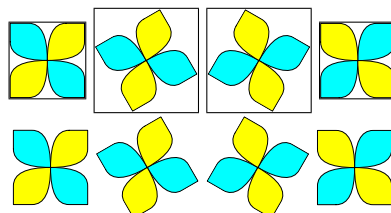
Jeżeli jednak dodamy parametr mówiący, że obiekty mają być obracane wokół swojego środka obraz się zmieni:

```
\fbox{\includegraphics[width=1cm,origin=c,angle=0]{kwiatek}}
\fbox{\includegraphics[width=1cm,origin=c,angle=30]{kwiatek}}
\fbox{\includegraphics[width=1cm,origin=c,angle=60]{kwiatek}}
\fbox{\includegraphics[width=1cm,origin=c,angle=90]{kwiatek}}
```

```
\includegraphics[width=1cm,origin=c,angle=0]{kwiatek}
\includegraphics[width=1cm,origin=c,angle=30]{kwiatek}
\includegraphics[width=1cm,origin=c,angle=60]{kwiatek}
\includegraphics[width=1cm,origin=c,angle=90]{kwiatek}
```

Rysunek 7: Przykład użycia różnych parametrów polecenia includegraphics

- clip parametr żądający aby wszystko to co wykracza poza wymiary obiektu było obcinane,²⁶
- bb określa wymiary rysunku (*Bounding Box*); należy je podać jako cztery liczby oddzielone odstępami będące współrzędnymi lewego, dolnego i prawego górnego rogu obszaru. Liczby podawane są w jednostkach zwanych bp („duże punkty”, 1/72”). Parametr niezbędny gdy plik EPS jest pozbawiony tych informacji²⁷ lub gdy, \LaTeX nie może tych danych z pliku EPS odczytać (na przykład z powodu zbyt długich wierszy albo w sytuacji gdy plik jest skompresowany.). Nawet mając plik EPS zawierający prawidłowy BoundingBox, manipulując wartością parametru bb można „wyciąć” z rysunku tylko ten detal, który jest nam potrzebny (patrz rysunek 7 b). Wydaje się jednak, że lepiej w tym celu użyć innych parametrów, opisanych poniżej.
- viewport Parametr pozwala na wybranie z większego rysunku tylko pewnego jego fragmentu. Wymiary podaje się jako cztery liczby będące współrzędnymi lewego, dolnego i prawego górnego rogu obszaru. Współrzędne podawane są względem współrzędnej lewego dolnego rogu BoundingBox. Przykład zastosowania tego parametru podaje rysunek 7 c.
- trim Jest to alternatywna metoda określania który fragment obiektu ma być drukowany. Wartością parametru są cztery liczby (w jednostkach bp) mówiące ile z rysunku należy odciąć z lewej strony, z dołu, góry i z prawej strony odpowiednio. Przykład na rysunku 7 d.
- draft powoduje wstawienie zamiast obiektu graficznego tylko nazwy pliku i ramki określającej miejsce zajmowane przez obiekt, bardzo wygodne gdy ciągle pracujemy nad tekstem, a wstawiane grafiki są bardzo skomplikowane; odwrotnością draft jest final; parametr draft może być użyty w wierszu \usepackage:

```
\usepackage[draft]{graphicx}
```

²⁶ Normalnie ten parametr nie jest potrzebny, jednak w przypadku pewnych obiektów graficznych sam rysunek jest nieco większy niż **zadeklarowana** jego wielkość. W takich sytuacjach pominięcie parametru clip powoduje, że grafika będzie wykraczała poza przydzielone jej miejsce.

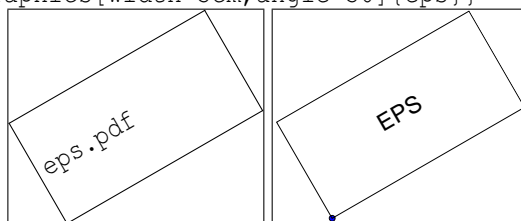
²⁷ Ale wówczas zazwyczaj nie jest prawidłowym plikiem EPS!

i wówczas dotyczy wszystkich włączanych grafik, lub w linii `\documentclass`:

```
\documentclass[draft]{}
```

i wówczas jest to parametr obowiązujący globalnie (i modyfikujący zachowanie również innych elementów systemu $\text{\LaTeX 2}_{\epsilon}$).

```
\fbox{\includegraphics[draft,width=3cm,angle=30]{eps}}
\fbox{\includegraphics[width=3cm,angle=30]{eps}}
```


Jeżeli po parametrze ma być podana jakaś wartość (`width`, `height`, `angle...`) wówczas między parametrem a wartością powinien być znak `=` (równość):

```
\includegraphics[width=\textwidth]{obrazek}
```

w tym przypadku grafika zajmie całą szerokość strony: `\textwidth`.

Zamiast `\usepackage{graphicx}` można również użyć `\usepackage{graphics}`. Oba pakiety udostępniają zbliżony zestaw możliwości. Zaletą pakietu `graphicx` jest możliwość podawania wszystkich parametrów w postaci *słowo_kluczowe=wartość*.

7. Włączanie grafik rastrowych

Temu tematowi (zupełnie poza zakresem naszych zainteresowań) poświęcimy jednak kilka zdań. Czasami może zdarzyć się że mamy plik graficzny w postaci rastrowej i musimy włączyć go do przygotowywanego tekstu. W takim wypadku możemy:

- Przekształcić plik do postaci EPS i postępować dalej jak to opisaliśmy powyżej.
- Dokonać przekształcenia pliku do postaci „fontu” (to znaczy plików `pk` i `tfm`) i postąpić z tymi plikami jak z każdym fontem. Wadą takiego rozwiązania jest to, że konwersji musimy dokonywać osobno dla każdej rozdzielczości urządzenia drukującego.
- Jeżeli używamy programu `dvips` do przekształcania plików `dvi` możemy skorzystać²⁸ z obecnej ciągle w tym programie możliwości włączania czarno-białych map bitowych poleceniem `\special{em:graph <nazwa_pliku>}`.

Kilka uwag na temat powyższych metod.

Konwersja do postaci EPS ma tę wadę, że powstające pliki są duże. (Stosunkowo małe pliki generuje program `convert` z pakietu `ImageMagic`; można również dokonywać kompresji za pomocą programu `cep`. Ciekawą alternatywą wydaje się być program `bmeps`²⁹) Alternatywnym rozwiązaniem, jest konwersja "w locie" z wykorzystaniem jakiegoś programu pomocniczego. Pakiet `graphicx` pozwala czynność tę zautomatyzować.

Załóżmy, że mamy dużo rysunków w postaci plików PNG i chcemy włączyć je do tekstu przygotowywanego \LaTeX em. W preambule dokumentu umieścimy dwa polecenia [25]:

²⁸ Wymaga to aby program `dvips` został skompilowany z opcją `-Demptex`.

²⁹ <ftp://sunsite.icm.edu.pl/pub/tex/support/bmeps/>

```
\DeclareGraphicsExtensions{.png,.eps}
\DeclareGraphicsRule{.png}{eps}{.png.bb}{`convert #1 eps:-}
```

Pierwsze z nich deklaruje, że \LaTeX , jeżeli nie określimy rozszerzenia nazwy pliku, będzie poszukiwał plików graficznych o rozszerzeniach `.png` i `.eps`. Drugie określa regułę konwersji z formatu PNG do postaci EPS (użyjemy programu `convert`) oraz miejsce gdzie zapisane zostaną wymiary pliku (będzie to plik o rozszerzeniu `.png.bb`).

Ilustrację włączamy w sposób „klasyczny”, wydając polecenie:

```
\includegraphics[ ]{face1}
```

Przygotować tylko musimy plik o nazwie `face1.png.bb` w tym celu musimy znać wymiary grafiki. Możemy w tym celu albo użyć programu `convert`: utworzyć plik EPS poleceniem `convert face1.png face1.eps` i obejrzeć jakimś dobrym edytorem tekstowym (powstały plik może być dosyć duży!) jakie parametry zostały wpisane w powstałym pliku. Początek pliku wyglądał będzie tak:

```
%!PS-Adobe-3.0 EPSF-3.0
%%Creator: (ImageMagick)
%%Title: (face1.eps)
%%CreationDate: (Wed Oct 27 21:38:25 1999)
%%BoundingBox: 0 0 128 128
%%DocumentData: Clean7Bit
```

Interesuje nas linia:

```
%%BoundingBox: 0 0 128 128
```

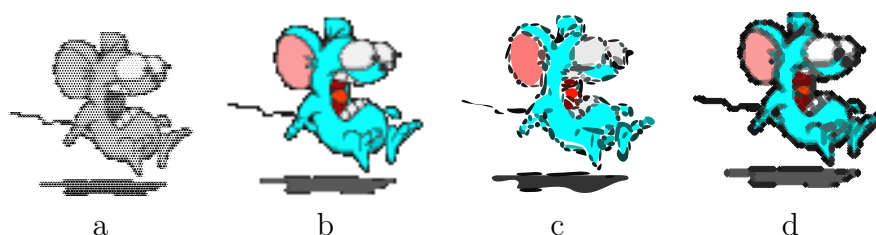
i ją wpisujemy do pliku `face1.png.bb`. Program `convert` ma tę właściwość, że tak konwertuje rysunek, iż wygenerowany `BoundingBox` równy jest wymiarom grafiki w pixelach. (Po wykonaniu tej operacji powstały plik EPS możemy skasować.) Można się też posłużyć programem `identify` z tego samego pakietu:

```
D:\Program Files\ImageMagick-4.1.8>identify face1.png
face1.png 129x129 PseudoClass 9c 5571b PNG 2s
```

Oprócz różnych innych informacji podane są tam wymiary rysunku `129x129` i jest to informacja wystarczająca do ręcznego wygenerowania pliku `.png.bb` (pamiętając o liczeniu od zera).

Do przekształcania plików rastrowych do postaci fontu używać można programu `pbmtopk` (z pakietu `netpbm`) — tylko pliki czarno-białe lub `bm2font`. Ten ostatni daje wiele możliwości wpływania na proces konwersji (cieniowania czy ditheringu) tworzonych obrazów czarno-białych. Więcej na temat algorytmów cieniowania można poczytać w pracach [16], [17], [15]. Generalnie jest dosyć sprawny, ale otrzymujemy w wyniku tylko czarno-białe obrazki. (Ma on jeszcze jedną ciekawą własność — pozwala przygotowywać „wyciągi” kolorowe.)

Poniżej przykład tej samej grafiki przekształconej trzema różnymi metodami: a — `bm2font`, b — „zwykłe” przekształcenie do EPS, c — przekształcenie uzyskane za pomocą programu `kvec` i d — wyktoryzacja uzyskana za pomocą programu `StarOffice`. Aby najlepiej porównać uzyskane wyniki należy stronę wydrukować na drukarce.

Postać polecenia `\special` używanego przez `emTeX` jest następująca:

```
\special{em:graph <filename>[, <width>, <height>]}
```

znaczenie parametrów jest następujące:

<filename> nazwa pliku graficznego; plik powinien być czarno-biały w formacie BMP, PCX, MSP,
<width> parametr nieobowiązkowy; szerokość grafiki (podana w jednostkach długości),
<height> parametr nieobowiązkowy; wysokość grafiki.

Jeżeli nie podamy wymiarów grafiki będzie ona drukowana tak, aby każdemu punktowi mapy bitowej odpowiadał jeden punkt na wydruku (w rozdzielczości używanej drukarki!). Zatem plik rastrowy o wymiarach 300×300 pikseli będzie miał wymiary $1" \times 1"$ na drukarce o rozdzielczości 300 dpi i odpowiednio mniej na drukarce o wyższej rozdzielczości.

8. Kolor w tekście

Oprócz włączania kolorowych ilustracji w tekstach przygotowywanych systemem `LATEX` zmieniać można tak kolor liter jak i kolor tła, na którym się one pojawiają. W preambule dokumentu trzeba zadeklarować wykorzystanie pakietu `color`:

```
\usepackage{color}
```

Kolory mogą być definiowane w jednym z czterech trybów (ang. *model*):

rgb kolory definiowane są za pomocą trzech składowych (czerwonej, zielonej, niebieskiej),

cmyk kolory definiowane są za pomocą czterech składowych: jasnoniebieskiej, karmazynowej, żółtej i czarnej.

gray tak na prawdę nie mamy do czynienia z kolorami tylko z odcieniami szarości,

named można używać tylko wcześniej zdefiniowanych kolorów (ten tryb nie zawsze jest dostępny).³⁰

Składowe przyjmują wartości pomiędzy 0 a 1.

Generalnie (poza sytuacją gdy możemy skorzystać z trybu „named”) każdy używany kolor (poza `white`, `red`, `green`, `blue`, `cyan`, `magenta`, `yellow`, `black`) powinien być zdefiniowany. Służy do tego polecenie:

```
\definecolor{<name>}{<model>}{<color specification>}
```

 gdzie:

<name> nazwa koloru,

<model> jeden z dostępnych trybów: `gray`, `rgb`, `cmyk`, `named`,

<color specification> 1, 3, 4 liczby z zakresu od 0 do 1 lub nazwa koloru (w zależności od używanego trybu).

Nawet jeżeli korzystamy z trybu `named` używane kolory musimy definiować! Nie musimy jedynie podawać liczbowych wartości poszczególnych składowych. Jako nazw kolorów możemy użyć nazw pod którymi występują:

```
\definecolor{Dandelion}{named}{Dandelion}
```

Poleceniem definiującym obowiązujący kolor tekstu jest: `\color{<name>}`. Działa ono analogicznie jak na przykład `\bf`.

Można też użyć polecenia `\textcolor{<name>}{<text>}` — zmienia ono tylko kolor wskazanego tekstu.

³⁰ Gdy korzystamy z programu `dvips` można sprawdzić zawartość pliku `dvipsnam.def` lub `color.pro` — zawarte są tam definicje wszystkich kolorów, które możemy bezpiecznie wykorzystywać.

Kolejnym poleceniem jest: `\colorbox{⟨name⟩}{⟨text⟩}` — tworzy pudełko, którego tło przyjmuje zadany kolor oraz `\fcolorbox{⟨name1⟩}{⟨name2⟩}{⟨text⟩}` (pierwszy parametr określa kolor ramki a drugi kolor tła).

Aby zmienić kolor całej strony, używamy polecenia `\pagecolor{⟨name⟩}` lub `\pagecolor[⟨model⟩]{⟨color specification⟩}` (znaczenie parametrów takie jak powyżej).

Poniżej kilka przykładów użycia powyższych poleceń.

```
\definecolor{lososiowy}{cmyk}{0,0.53,0.38,0}
\textcolor{lososiowy}{To jest kolor {\l}ososiowy.}\\
\definecolor{szary}{gray}{0.7}
{\color{szary} To jest kolor szary.}\\
\definecolor{zielony}{rgb}{0,.5,0}
\colorbox{zielony}{To jest czarny tekst na zielonym tle.}\\
\fcolorbox{zielony}{szary}{\textcolor{lososiowy}{{\L}osososiowy
tekst na szarym tle w~pude{\l}ku o~zielonym brzegu}}
```

To jest kolor lososiowy.

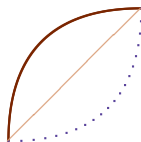
To jest kolor szary.

To jest czarny tekst na zielonym tle.

Losososiowy tekst na szarym tle w pudełku o zielonym brzegu

Poleceń można użyć również do nadawania koloru pozornie nietekstowym obiektom (na przykład liniom czy punktom):

```
\begin{picture}(50,50)
  \thicklines
  \textcolor{Brown}{\qbezier(0,0)(0,50)(50,50)}%
  \textcolor{Violet}{\qbezier[20](0,0)(50,0)(50,50)}%
  \thinlines
  \put(0,0){\textcolor{Tan}{\line(1,1){50}}}%
\end{picture}
```


Poniżej przedstawiam tabelę ze wszystkimi nazwanymi w pliku `dvipsnam.def` kolorami (na wzór tej umieszczonej w [5]).

	GreenYellow		Yellow		Goldenrod
	Dandelion		Apricot		Peach
	Melon		YellowOrange		Orange
	BurntOrange		Bittersweet		RedOrange
	Mahogany		Maroon		BrickRed
	Red		OrangeRed		RubineRed
	WildStrawberry		Salmon		CarnationPink
	Magenta		VioletRed		Rhodamine
	Mulberry		RedViolet		Fuchsia
	Lavender		Thistle		Orchid
	DarkOrchid		Purple		Plum
	Violet		RoyalPurple		BlueViolet
	Periwinkle		CadetBlue		CornflowerBlue
	MidnightBlue		NavyBlue		RoyalBlue
	Blue		Cerulean		Cyan
	ProcessBlue		SkyBlue		Turquoise
	TealBlue		Aquamarine		BlueGreen
	Emerald		JungleGreen		SeaGreen
	Green		ForestGreen		PineGreen
	LimeGreen		YellowGreen		SpringGreen
	OliveGreen		RawSienna		Sepia
	Brown		Tan		Gray
	Black		White		

9. Inne efekty specjalne

9.1. Skalowanie obiektów

Polecenie `\scalebox{⟨h-scale⟩}[⟨v-scale⟩]{⟨argument⟩}` pozwala³¹ przeskalować dowolny obiekt występujący jako *argument*. Gdy *⟨v-scale⟩* zostanie pominięty — obiekt będzie skalowany z zachowaniem proporcji.

```
\scalebox{2}[3]{Ala ma kota}
```

Ala ma kota

⟨h-scale⟩ i *⟨v-scale⟩* to bezwymiarowe współczynniki skalowania obiektu.

Zamiast `\scalebox` można użyć polecenia `\resizebox{⟨width⟩}{⟨height⟩}{⟨argument⟩}`

³¹ Wymaga wykorzystania pakietu `graphicx`.

```
\resizebox{1cm}{1cm}{Ala ma kota}
\resizebox{1cm}{!}{Ala ma kota}
\resizebox{!}{1cm}{Ala ma kota}
```


powodującego przeskalowanie obiektu do zadanych wymiarów. $\langle width \rangle$ i $\langle height \rangle$ to mianowane liczby określające wymiary do jakich zostanie przeskalowany obiekt. Użycie jako jednego z argumentów wykrzyknika spowoduje przeskalowanie obiektu z zachowaniem proporcji.

Podczas skalowania fragmentów tekstu pamiętać trzeba, aby używać (w miarę możliwości) fontów skalowalnych: albo Type1 albo (jeżeli nasza implementacja (La)TeXa na to pozwala) fontów TrueType. W przeciwnym wypadku możemy spodziewać się takich efektów:

```
\newfont{\testowy}{ecrm0500}
...
\scalebox{10}{\testowy Ala ma kota}}
```

Ala ma kota

Podobnie zachowają się i inne grafiki rastrowe.

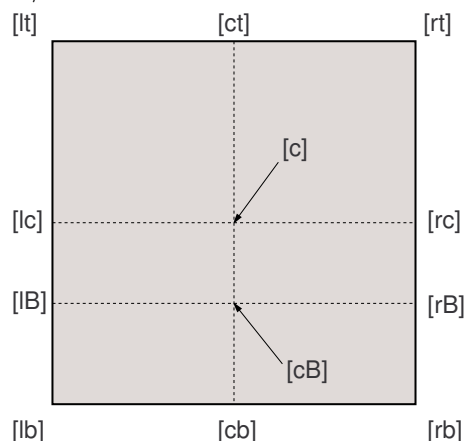
9.2. Obroty obiektów

Polecenie `\rotatebox[$\langle options \rangle$]{ $\langle angle \rangle$ }{ $\langle argument \rangle$ }`³² może być wykorzystane do obrotu dowolnego obiektu. W przypadku gdy chcemy obracać grafikę dostarczaną w postaci pliku EPS znacznie prościej (i efektywniej) będzie skorzystać z możliwości oferowanych przez polecenie `\includegraphics`.

Parametr $\langle options \rangle$ pozwala na określenie między innymi współrzędnych punktu wokół którego będzie obracany obiekt. Można je podać w postaci $x=\langle xdim \rangle, y=\langle ydim \rangle$ co wskaże bezwzględne współrzędne punktu obrotu ($\langle xdim \rangle$ i $\langle ydim \rangle$ to, oczywiście, liczby mianowane.).

Alternatywnie można współrzędne podać w sposób „względny” korzystając ze schematu przedstawionego na rysunku 8; wówczas odpowiedni parametr będzie miał postać `origin= $\langle współrzędne \rangle$` .

Obrócony obiekt ma właściwe wymiary i może być umieszczany w dowolnym miejscu tekstu bez żadnych dodatkowych zabiegów. Zwracam jednak uwagę, że większość (wszystkie??) programów do oglądania .dvi nie będzie w stanie pokazać efektu obrotu na ekranie. Obrót (podobnie jak i skalowanie opisane wcześniej czy efekt „landscape”) realizowane jest za pomocą specjalnych poleceń języka PostScript.

Rysunek 8: Sposób oznaczania charakterystycznych punktów obiektu

³² Wymaga użycia pakietu `graphicx`.

```
\begin{tabular}{|c|c|}  
\hline  
\rotatebox{90}{Liczba porz\k{a}dkowa} & obiekt \\  
\hline  
1 & aaa \\  
2 & bbb \\  
\hline  
\end{tabular}
```

Liczba porządkowa	obiekt
1	aaa
2	bbb

Jeżeli zachodzi potrzeba umieszczenia w tekście dużej tabeli "w poprzek" — można w tym celu użyć pakietu „lscap”:

```
\usepackage{lscap}
```

i środowiska landscape

Warto również wspomnieć o pakiecie `rotating` pozwalającym na włączanie całostronicowych rysunków i tabel w poprzek strony. Jedną z jego zalet jest to, że użyta metoda równie dobrze sprawdza się w zestawie \LaTeX + `dvips` jak i z `pdf\LaTeX`em.

Wykorzystanie stylu deklarujemy w preambule w sposób następujący:

```
\usepackage[opcje]{rotating}
```

Wśród opcji wymienić należy zwłaszcza `figuresright` powodująca, że rysunki i tabele będą skierowane w prawo (co, ponoć, zgodne jest z obowiązującymi zasadami). Inne możliwości to: `figuresleft` lub pozostawienie pola opcji pustym — wówczas rysunki i tabele będą obracane (w przypadku użycia w dokumencie opcji `twoside`) inaczej na stronach parzystych, inaczej na nieparzystych.

Pakiet dostarcza dwa środowiska: `sidewaysfigure` i `sidewaystable`, które pozwalają na składanie **całostronicowych** tablic i rysunków w poprzek strony, poza tym zachowują się jak klasyczne środowiska `figure` i `table`.

Użycie tych środowisk jest następujące:

<code>\begin{sidewaystable}</code>	<code>\begin{sidewaysfigure}</code>
<code><zawartość></code>	<code><zawartość></code>
<code>\end{sidewaystable}</code>	<code>\end{sidewaysfigure}</code>

Najprostszy przykład użycia może być taki (wymaga on użycia pakietu `tabularx`):

```
\begin{sidewaysfigure}
\caption{to jest sidewaysfigure}
\begin{tabularx}{\textwidth}{|X|X|}
ala ma kota & ola ma psa\\
ala ma psa oli & ola nie ma nic
\end{tabularx}
\end{sidewaysfigure}
```

Inne środowiska to `sideways` powodujący obrót obiektu o 90 stopni w kierunku przeciwnym do ruchu wskazówek zegara, `turn` pozwalający na obrót obiektu o dowolny kąt oraz `rotate` działający podobnie jak `turn`, ale nie rezerwujący miejsca na wynik obrotu.

<code>\begin{sideways}</code>	<code>\begin{turn}{<angle>}</code>	<code>\begin{rotate}{<angle>}</code>
<code><zawartość></code>	<code><zawartość></code>	<code><zawartość></code>
<code>\end{sideways}</code>	<code>\end{turn}</code>	<code>\end{rotate}</code>

10. Poprawianie plików EPS

Znam takich ludzi, którzy twierdzą, że lepiej jest nauczyć się „programowania” w języku PostScript niż korzystać z jakichś wymyślnych programów do przygotowania niezbyt skomplikowanych rysunków. Nie namawiam nikogo do takiego działania.

Istnieje jednak czasami potrzeba zmodyfikowania (lub takiego przygotowania) pliku EPS aby umieścić na rysunku symbole normalnie niedostępne w programie którego używamy — na przykład opis w języku polskim czy symbole matematyczne. Choć, oczywiście, najlepiej używać dobrego oprogramowania (to znaczy takiego, po którym nie trzeba nic poprawiać).

Do osiągnięcia takich efektów należy użyć pakietu `psfrag`. Pozwala on w sposób „automagiczny” podmienić wstawione „znaczniki” zadanymi ciągami znaków.

Dodatkowo pozwala on w opisach umieszczać polecenia \LaTeX a, które zostaną odpowiednio „zinterpretowane” na etapie przetwarzania PostScriptu.

Procedura postępowania jest następująca:

1. W dokumencie musimy użyć pakietu `graphicx` (lub `graphics`).
2. Dodatkowo używamy pakietu `psfrag`.

3. W przygotowywanym rysunku umieścić musimy „znaczniki”; są to krótkie teksty, najlepiej **jednowyrazowe**; umieszczamy je w tych miejscach, gdzie chcemy umieścić „specjalne” teksty.
4. W dokumencie używamy polecenia `\psfrag` które spowoduje zastąpienie każdego znacznika zadany przez nas tekstem.
5. Polecenie `\psfragscanon` „włącza” a `\psfragscanoff` „wyłącza” działanie procedur podmiany ciągów znaków.

Polecenie `psfrag` ma następującą postać:

```
\psfrag{<tag>}{[<pos>][<pspos>][<scale>][<rot>]}{<replacement>}
```

Znaczenie poszczególnych parametrów jest następujące:

- <tag>** znacznik: tekst, którego **każde** wystąpienie w tekście pomiędzy poleceniem `\psfragscanon` a `\psfragscanoff` będzie zastępowane;
- <pos>** punkt odniesienia wstawianego tekstu, dwie litery: jedna z zakresu {t, b, B, c} a druga {l, r, c} (patrz również rysunek 8); wartość domyślna `cc`;
- <pspos>** punkt odniesienia tekstu PostScriptowego; wartość domyślna `cc`;
- <scale>** współczynnik skali, domyślnie 1;
- <angle>** kąt obrotu (w stopniach) wstawianego tekstu wokół punktu odniesienia; standardowo 0;
- <replacement>** wstawiany tekst (lub ogólniej obiekt) \LaTeX owy.

Jeżeli chcemy, aby pewne elementy tekstu w pliku graficznym były interpretowane zgodnie z regułami \LaTeX a muszą mieć one postać:

```
\tex{[<pos>][<scale>][<rot>]}{< $\LaTeX$  text>}
```

Znaczenie parametrów jest identyczne jak parametrów polecenia `psfrag`.

Powyższy przykład obrazuje niektóre możliwości pakietu.

Bardzo często słyszę zadawane pytanie: „Czy jest jakieś narzędzie które przeczyta plik [E]PS, pozwoli na jego edycję a następnie zapisze w postaci EPS?”

Trudno znaleźć narzędzie które będzie bardzo dobre i tanie. Różne poszukiwania i wnikliwe przysłuchiwanie się dyskusjom na comp.lang.postscript³³ pozwoliło znaleźć następujące narzędzia:

- IPE (patrz <http://www.cs.ruu.nl/~otfried/Ipe/>) — ale nie przetestowałem! Program dostępny w źródłach; potrzebuje kompilatora C++, autor oprogramowania kompilował go na komputerach pod równymi wersjami SO Unix: Linux, IRIX, Solaris i HP-UX.
- idraw³⁴
- pstoeedit (patrz również na stronie 39). Konwertuje pliki (E)PS do kilku wektorowych formatów: METAPOST, HPGL, Windows MetaFile, Xfig (patrz również na stronie 39), DXF,³⁵ PDF, Adobe Illustrator, \LaTeX (!) – środowisko `picture`³⁶, GNU plotutils – libplot³⁷, SVG³⁸, idraw i kilku innych jeszcze formatów (których przydatności nie potrafię ocenić). Wymaga, oczywiście, dodatkowego narzędzia do przekształcania wynikowego pliku (ponoć działa świetnie w tandemie z programem Xfig). Ze względu na konwersję do formatu WMF może nadać się do przekształcania EPSów do postaci strawnej dla Worda... Najnowsze wersje programu GSview posiadają „wbudowany” pstoeedit.

³³ Problem ten dosyć często tam gości.

³⁴ <http://www.vectaport.com/ivtools/index.html> — nie potrafię w tej chwili rozstrzygnąć czy samodzielnie czyta pliki PostScriptowe, czy wymaga pośrednictwa programu pstoeedit.

³⁵ Przenośny format używany przez wiele programów CAD.

³⁶ Nie pozwala na wypełnianie obszarów.

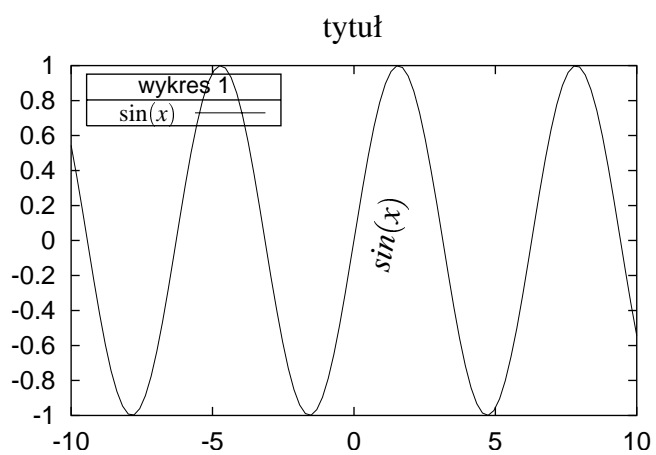
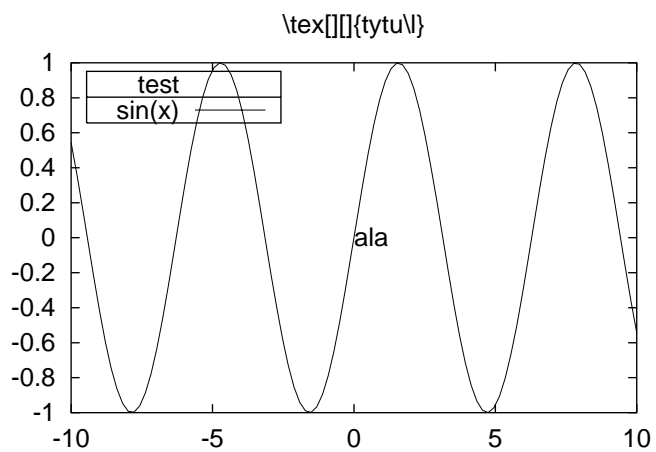
³⁷ <http://www.gnu.org/software/plotutils/> biblioteka procedur pozwalająca na łatwe tworzenie (ewentualnie konwersję) rysunków w różnych formatach.

³⁸ Format wektorowy będący „częścią” specyfikacji XML.

```

\includegraphics[width=.6\textwidth]{psfrag}
%
\psfrag{ala}[t][t][1][79]{$\sin(x)$}
\psfrag{test}[l][l][.8]{{\sf wykres 1}}
\psfrag{sin\ (x\)}[r][r][.75]{$\sin(x)$}
%
\psfragscanon
\resizebox{.6\textwidth}{!}{\includegraphics{psfrag}}
\psfragscanoff

```


- MayuraDraw — program dostarczany jest z prostym plikiem wsadowym, który korzystając z programu ghostscript konwertuje plik (E)PS do postaci Adobe Illustrator. Takie pliki MayuraDraw potrafi już importować. W programie można dokonać poprawek i wyeksportować do postaci EPS.
- CorelDRAW! — nie korzystałem.³⁹
- ps_conv jest to program pomocniczy przygotowany przez P. Pianowskiego i B. Jackowskiego służący do konwersji jednostronicowych plików PS do postaci EPS. Dodatkowo wszystkie litery są zamieniane na krzywe. Tak przekształcone pliki mogą być bez problemów czytane przez CorelDRAW!, Adobe Illustrator czy Fontographer. Pewną wadą programu jest to, że wykorzystać go można w środowisku DOS (w każdym innym przypadku wymaga pewnych drobnych korekt). Patrz również na stronie 39.

11. Inne sposoby przygotowywania rysunków

11.1. Czcionki użyte do opisu rysunku

Poniższy rozdział © 1999 by Krzysztof Pszczola.

Ilustracje są integralnym elementem dokumentu. Nie powinny się z nim „kłócić”. W szczególności dotyczy to czcionki opisującej ilustrację, która powinna być albo taka sama jak czcionka dokumentu, albo powinna z nią współgrać i być konsekwentnie użyta we wszystkich rysunkach.

Jeśli rysunek jest po prostu „wstawionym pudełkiem” bez tekstu wewnątrz — nie ma problemu; polecenie `\caption` załatwia sprawę. Natomiast jeśli rysunek zawiera opisy które mają być złożone czcionką \LaTeX -a — jesteśmy w trochę trudniejszej sytuacji. Możemy:

- jeśli wszystkie wstawiane rysunki tworzone są w jednym programie zewnętrznym, we wszystkich opisach stosować konsekwentnie tą samą czcionkę, dobraną tak, aby pasowała do czcionki dokumentu;
- użyć w programie graficznym, w którym robimy rysunek, tej samej czcionki, którą składamy tekst w \LaTeX -u, np. Computer Modern PS; działa to bez większych problemów np. w Adobe Illustratorze;
- użyć omówionego wcześniej pakietu psfrag;
- zrobić rysunek w METAPOST-ie, który pozwala dołączyć dowolny tekst (La) \TeX -a;
- zrobić rysunek wewnątrz \LaTeX -a, używając jakiegoś pakietu graficznego lub standardowego otoczenia picture.

Możemy również w ogóle nie przejmować się kwestią czcionek użytych w opisach wstawianych rysunków. Czasami to nie przeszkadza.

11.2. Metapost

METAPOST to system o strukturze podobnej do systemu METAFONT: posiada on rozbudowany zestaw poleceń i kompilator zamieniający je — w złożonym nierzadko procesie — w plik EPS. Nie opisuję tu wszystkich możliwości systemu odsyłając do lektury dokumentacji [12, 14].

Jako graficznego Front-enda do programu METAPOST można próbować użyć interesująco wyglądającego programu⁴⁰ METAGRAF. Wymaga Javy, w związku z tym dostępny jest i dla komputerów Unixowych i Windowsowych. Mi nie udało się z niego zbyt wiele wydusić.

³⁹ Polecający go Marcus Gastreich <ghost@pcgate.thch.uni-bonn.de> napisał tak: „... corel draw (v.>6): afaik that does walk through pixel space. all files generated with corel were like 20times as big as before.” Ale nie potrafię się odnieść do tej informacji. Są też doniesienia, że zapis w postaci EPS trwa strasznie długo, a powstające pliki są ogromne.

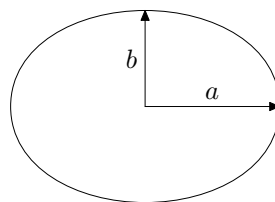
⁴⁰ Do ściągnięcia z <http://w3.mecanica.upm.es/metapost/metagraf.php>.

Do przygotowywania rysunków można również użyć programu METAFONT (różne ciekawe informacje na ten temat znaleźć można, na przykład, w [14]). Jednak obiekty, które on tworzy są znakami, które muszą być zamieniane do postaci mapy bitowej osobno dla każdej rozdzielczości. Opracowano nawet specjalizowany pakiet o nazwie mfpic⁴¹ do łatwiejszego przygotowywania rysunków [14]. Inną alternatywą może być użycie pakietu mf-ps opracowanego przez Bogusława Jackowskiego.

METAPOST dający na wyjściu dosyć prosty plik EPS jest pod tym względem znacznie wygodniejszy. Za używaniem programów METAFONT/METAPOST przemawia fakt, że nie wychodzimy poza programy z pewnej rodziny... Dodatkową dyskusję różnych aspektów tego zagadnienia znajdziemy również w [6] czy [14].

Poniżej dwa przykłady:

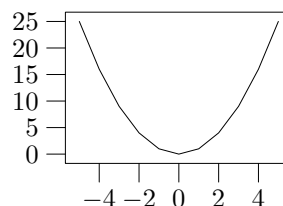
```
beginfig(1);
a=.7in; b=.5in;
z0=(0,0); z1=(a,0); z2=(0,b);
z0=.5[z1,z3]=.5[z2,z4];
draw z1..z2..z3..z4..cycle;
drawarrow z0..z1;
drawarrow z0..z2;
label.top(btex $a$ etex, .5[z0,z1]);
label.lft(btex $b$ etex, .5[z0,z2]);
endfig;
end
```


Przykład ten można objaśnić następująco: z_0 to współrzędne środka elipsy o półosiach a i b . z_1 i z_2 to dwa wierzchołki elipsy. Współrzędne punktów z_3 i z_4 dobierane są tak, aby z_0 leżał na środku odcinków $[z_1, z_3]$ i $[z_2, z_4]$. Polecenie `draw` nakazuje połączyć wszystkie punkty linią zamkniętą (`cycle`). `drawarrow` rysuje strzałki, `label` wstawia napisy...

W ten sposób można tworzyć całkiem skomplikowane rysunki. Można też tworzyć specjalne makra ułatwiające tworzenie powtarzalnych rysunków. Oto najprostszy przykład. Plik `dane.dat` zawiera dwie kolumny danych — współrzędne punktów pewnego wykresu:

```
input graph;
beginfig(1);
draw begingraph(3cm,2cm);
gdraw "dane.dat";
endgraph;
endfig;
end
```


11.3. PSTricks

PSTricks to bardzo obszerny zestaw makr służących do rysowania z wykorzystaniem możliwości udostępnianych przez język PostScript. Makra mogą być wykorzystywane zarówno w \LaTeX 2 ϵ jak i w plain- \TeX .

Zaznam, że o ile do tej pory mówiłem o włączaniu do dokumentu ilustracji zrobionych *na zewnątrz* \LaTeX -a, to używając pakietu PSTricks rysujemy *wewnątrz* dokumentu \LaTeX -a.

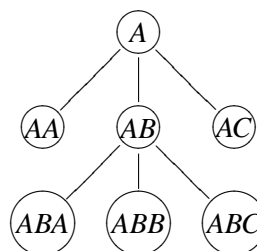
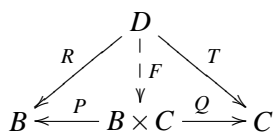
Każde z makr generuje pewien zestaw poleceń w języku PostScript, które są włączane jako obiekty **special** do pliku DVI. Nie będą one zazwyczaj interpretowane (i widoczne) gdy używamy „zwykłej” przeglądarki DVI. Jednak po przetworzeniu DVI do PS, na przykład za pomocą programu dvips, uzyskujemy żądane rezultaty.

⁴¹ <http://comp.uark.edu/~luecking/tex/mfpic.html>


```

, -[dr] *+=[o]+[F]{AC}      % kolejna gałąź górnego grafu
)                             % koniec górnego grafu
}                             % koniec rysunku
\]

```


Po więcej informacji odsyłam do dokumentacji pakietu: [26], [27] oraz do 5. rozdziału podręcznika [8].

11.5. Specjalistyczne pakiety graficzne

Poniższy rozdział © 1999 by Krzysztof Pszczola.

Istnieje szereg specjalistycznych pakietów do L^AT_EX-a, które pozwalają na uzyskiwanie specjalnych efektów graficznych. Są to na przykład:

XyMTeX zestaw pakietów do rysowania chemicznych wzorów strukturalnych; <ftp://sunsite.icm.edu.pl/pub/CTAN/macros/latex/contrib/supported/xymtex/>;

FeynMF pakiet do rysowania fizycznych diagramów Feynmana; <ftp://sunsite.icm.edu.pl/pub/CTAN/macros/latex/contrib/supported/feynmf/>;

circ pakiet do rysowania schematów elektrycznych; <ftp://sunsite.icm.edu.pl/pub/CTAN/macros/generic/diagrams/circ/> oraz podobny: [circuit_macros ftp://sunsite.icm.edu.pl/pub/CTAN/graphics/circuit_macros/](ftp://sunsite.icm.edu.pl/pub/CTAN/graphics/circuit_macros/);

MusiXTeX pakiet do rysowania nut muzycznych; istnieje do niego kilka preprocesorów; <ftp://sunsite.icm.edu.pl/pub/CTAN/macros/musixtex/>;

chess narzędzia do rysowania diagramów do gry w szachy; <ftp://sunsite.icm.edu.pl/pub/CTAN/fonts/chess/>.

Więcej informacji znaleźć można w rozdziałach 6–8 pracy [8].

12. Rysunki „oblane” tekstem

Czasami zachodzi konieczność (zwłaszcza, gdy rysunek jest niewielki) „oblania” go tekstem. Operacja ta nie zawsze przynosi dobre efekty, zwłaszcza, gdy mamy za mało tekstu do „oblania” rysunku. Inne niż tekst „obiekty” nie bardzo się do tego nadają. T_EX posiada całkiem sprawne narzędzie (polecenie `\parshape`) do nadawania poszczególnym wierszom tekstu właściwej długości. Posiadacz biuletynu GUST odsyłam do tekstu Janusza M. Nowackiego [22]. Problem polega jedynie na automatycznym wyliczeniu długości wierszy...

Aby „oblanie” rysunku tekstem udało się — potrzeba dosyć dużo tekstu. I najlepiej, żeby nie były to jakieś środowiska czy wzory — tylko **zwykły** tekst.

Najprostszym rozwiązaniem tego problemu jest zamknięcie obrazka i tekstu w osobnych środowiskach „minipage” o odpowiedniej szerokości i umieszczenie ich obok siebie.

Wadą takiego rozwiązania, jest to, że jakakolwiek zmiana w ministronie z tekstem może popsuć cały efekt wizualny.

Inne możliwości daje pakiet o nazwie `wrapfig`. Udostępnia on dwa środowiska o nazwach `wrapfigure` i `wraptable` pozwalające osiągnąć efekty, które (czasami) spełnią nasze wymagania...

Użycie ich jest następujące:

```
\begin{wrapfigure}[\langle nl \rangle]{\langle placement \rangle}[\langle overhang \rangle]{\langle width \rangle}
\langle figure \rangle
\end{wrapfigure}
```

Znaczenie poszczególnych parametrów jest następujące:

\langle nl \rangle Nieobowiązkowy parametr, mówiący ile linii tekstu powinno być „krótszych” (w normalnych warunkach wartość ta zostanie wyznaczona automatycznie, czasami jednak zachodzi konieczność korekty).

\langle placement \rangle Obligatoryjny parametr mówiący gdzie ma być umieszczony rysunek:

r po prawej stronie,

l po lewej stronie,

i „wewnątrz” (przy druku dwustronnym — inaczej dla stron parzystych, inaczej dla nieparzystych),

o „na zewnątrz” (polska tradycja typograficzna nakazuje by stosować właśnie takie umiejscowienie ilustracji [4]).

Pojęcia „wewnątrz” i „zewnątrz” dotyczą tej strony kartki, która jest dalej lub bliżej zszycia.

W przypadku druku dwustronnego — dla stron nieparzystych ***o*** oznacza tyle samo co ***r***.

\langle overhang \rangle Określa jak bardzo rysunek będzie „wystawa-” na margines (normalnie nie będzie wystawać).

\langle width \rangle Definiuje szerokość wstawianego rysunku.

\langle figure \rangle Wstawiany rysunek.

Zamiast pakietu `wrapfig` można użyć również: `floatflt` lub `picins`.

W każdej sytuacji musimy zdawać sobie sprawę z tego, że nawet bardzo mała zmiany w tekście mogą powodować poważne perturbacje z rozkładem ilustracji. Tak więc zawsze ilustracje rozmieszczamy w **ostatecznej** wersji tekstu.

13. Znaki wodne

Właściwie to wykracza poza zasadniczy temat (włączanie do tekstu ilustracji czy wykresów), ale przygotowując jakiś tekst lub slajdy możemy zechcieć umieścić na każdej stronie logo...

Aby osiągnąć taki efekt musimy posłużyć się pewną „sztuczką”. Pakiet nazywa się `fancyhdr`. Pozwala on (i jest to jego zasadnicza funkcja) bardzo łatwo definiować i modyfikować wygląd paginy górnej (to co nazywane jest *header* w pakiecie `fancyhdr` i gdzie umieszczana jest żywa pagina) i paginy dolnej (ang. *footer* gdzie umieszczane są przypisy czy notki).⁴²

Sztuczka polegać będzie na tym, że żywą paginę lub notkę będziemy definiować tak aby zawierała znak graficzny, który chcemy umieścić na każdej stronie. Pamiętać przy tym należy, że żywa pagina drukowana jest **przed** wydrukowaniem zawartości strony a notka **po**. Zatem grafika nakładana w notce może (o ile jest „nieprzezroczysta”) przysłonić tekst.

Pamiętać trzeba o odpowiednim pozycjonowaniu obiektu który chcemy umieścić na stronie. Dokonać tego można za pomocą polecenia `\put`.

Najprostsze rozwiązanie wyglądać może zatem tak:

⁴² Dziękuję Tomkowi Przechlewskiemu za zwrócenie uwagi na niepoprawne używanie określeń „nagłówek strony” i „stopka strony”. Próbowałem odnaleźć jakieś definicje w [21] i [1] ale bez większego rezultatu. Stąd konwencja „pagina górna (dolna)” na określenie **miejsca** i „żywa pagina” oraz „notka” na określenie zawartości.


```

\fancyhead[L]%
{
  \unitlength 1cm
  \begin{picture}(0,0)
    \put(0,-20){\includegraphics[width=\textwidth]{obiekt}}
  \end{picture}
}

```

Niestety, nie jest to najlepsze rozwiązanie: podczas tworzenia każdej strony powyższe polecenia będą za każdym razem interpretowane. Lepszym rozwiązaniem może być utworzenie z obiektu graficznego „kontenera” (`\savebox`) i włączanie go do tekstu:

```

\newsavebox{\mygraphics}
\sbox{\mygraphics}{\includegraphics[width=\textwidth]{obiekt}}
...
\fancyhead[L]{\setlength{\unitlength}{1cm}
\begin{picture}(0,0)
\put(0,-20){\usebox{\mygraphics}}
\end{picture}}

```

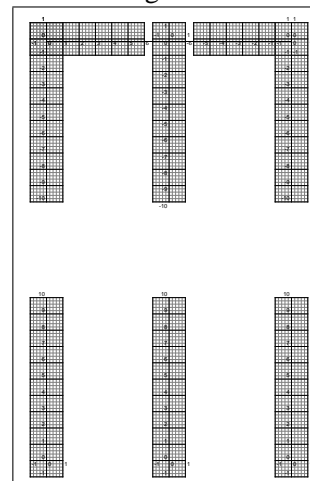
Niestety, plik graficzny będzie włączony do wynikowego pliku PostScriptowego wielokrotnie. Osoby obeznane z PostScriptem mogą podjąć trud takiego przygotowania pliku EPS aby włączyć go tylko raz i wielokrotnie wykorzystać na każdej stronie. Wymaga to jednak pewnej pracy.

Aby ułatwić sobie określenie pozycji w której wstawiany ma być obrazek można posłużyć się następującymi poleceniami, które produkują coś w rodzaju papieru milimetrowego:

```

\fancyhead[L]{\psgrid(0,0)(-1,-10)(1, 1)%
\psgrid(0,0)(-1,-1)( 6,1)}
\fancyhead[R]{\psgrid(0,0)(-1,-10)(1, 1)%
\psgrid(0,0)(-1,-1)(-6,1)}
\fancyhead[C]{\psgrid(0,0)(-1, 1)(1,-10)}
\fancyfoot[L]{\psgrid(0,0)(-1, -1)(1, 10)}
\fancyfoot[R]{\psgrid(0,0)(-1, -1)(1, 10)}
\fancyfoot[C]{\psgrid(0,0)(-1, -1)(1, 10)}

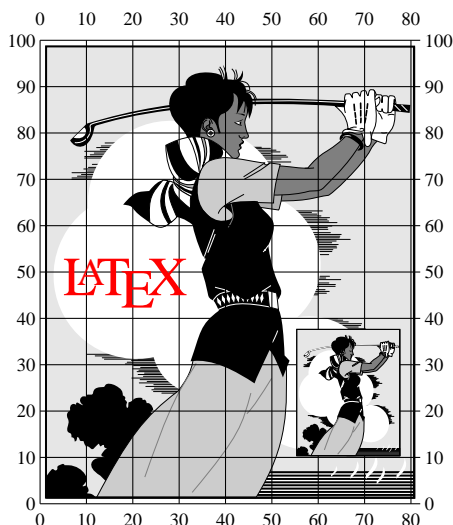
```


Dobrze byłoby sprawdzić na co pozwala pakiet `textpos`.

14. Nakładanie obiektów na siebie

W sytuacjach gdy zachodzi potrzeba „nakładania” obiektów graficznych na siebie przydatnym może być pakiet `overpic`. Pozwala on utworzyć „wirtualny” układ współrzędnych obejmujący cały rysunek stanowiący tło, i łatwo na tym tle pozycjonować za pomocą poleceń `\put` dodatkowe obiekty (jak na poniższym przykładzie).


```
\begin{overpic}[scale=.25,grid,tics=10]{golfer}
  \put(5,45){\textcolor{red}{\huge \LaTeX}}
  \put(55,10){\includegraphics[scale=.07]{%
    {golfer}}}
\end{overpic}
```

Aby użyć pakietu `overpic` należy zadeklarować go w sposób następujący:

```
\usepackage[<opcja>]{overpic}
```

Jako `<opcja>` użyć można albo `abs` — wówczas użyte będą jednostki rzeczywiste, albo `percent` (permil) wówczas użyte będą jednostki względne: procenty lub promile (wartość domyślna: `percent`).

Najprostsze użycie pakietu jest następujące (i zbliżone do polecenia `\includegraphics`):

```
\begin{overpic}{<filename>}
\end{overpic}
```

bardziej zaawansowane:

```
\begin{overpic}[scale=<nn>,grid,tics=<mm>]{<filename>}
  \put(<x>,<y>){<obiekt>}
\end{overpic}
```

(parametr `scale=<nn>` pochodzi z polecenia `\includegraphics`; `grid` deklaruje czy ma być rysowana siatka pomocnicza, a `tics=<mm>` jak gęsto ma być ona rysowana używając aktualnych jednostek!)

Zwracam uwagę, że obiekty rysowane są w takiej kolejności w jakiej pojawiają się w tekście i obowiązują (opisane wcześniej) reguły „nakrywania”. Ani PostScript ani PDF nie znają (nie-stety?) pojęcia przezroczystości. Generalna zasada działania PostScriptu jest taka: zakłada się że kartka papieru jest biała, później – w kolejności wynikającej z interpretacji programu — pojawiają się rysowane obiekty (nakrywając się w miarę potrzeby).

Jeżeli jednym z obiektów będzie mapa bitowa (przekształcona do postaci EPS) pojawia się pytanie: „czy niektóre fragmenty rysunku nie mogą być zadeklarowane jako przezroczyste?” Otóż nie. Białe fragmenty bitmapy będą malowane białą, doskonale kryjącą farbą.

15. Środowisko `figure`

Zazwyczaj jest tak, że ilustracje umieszczane są w środowisku `figure`. Takie podejście przenosi cały obowiązek rozmieszczenia ich na `LATEX`a. Niesie też za sobą szereg „niebezpieczeństw” — ilustracje będą pojawiały się nie tam gdzie **my** chcemy ale tam gdzie zadecyduje `LATEX`. W pierwszej chwili może to doprowadzić do pewnej dezorientacji początkującego użytkownika `LATEX`a.

Generalnie na sprawę patrząc rozmieszczanie ilustracji w tekście jest sprawą bardzo trudną. Uwzględnić trzeba bardzo wiele aspektów natury estetycznej i zadbać o to, żeby ilustracje związane z tekstem pojawiały się najbliżej miejsca do którego się odnoszą. Bardzo ciekawa dyskusja tego problemu przeprowadzona jest w [20], szereg uwag technicznych zawiera praca [4].

Mechanizm rozmieszczania ilustracji wbudowany w system \LaTeX jest dosyć skomplikowany i opisany szeregiem nienaruszalnych reguł oraz kilkoma parametrami, które można modyfikować.

Środowisko `figure` wygląda tak:

```
\begin{figure}[\langle parametr \rangle]
```

```
...
```

```
\end{figure}
```

Nieobowiązkowy $\langle parametr \rangle$ zawiera wskazówki mówiące, w którym miejscu powinna zostać umieszczona ilustracja. Może on przyjmować jedną (lub kilka) z poniżej podanych wartości:

- t (*top*) na górze strony,
- b (*bottom*) u dołu strony,
- h (*here*) w tym właśnie miejscu,
- p (*page*) na osobnej stronie z ilustracjami (wkładka).

Jeżeli podajemy kilka z powyższych wartości kolejność nie jest znacząca! Jeżeli nie podamy parametru przyjęte będzie `[tbh]`.

Reguły stosowane przez \LaTeX a są następujące [25]:

1. Ilustracja będzie umieszczona zgodnie ze specyfikacją podaną przez użytkownika.
2. Umieszczenie ilustracji nie może powodować przepełnienia strony.
3. Ilustracja musi zostać umieszczona na stronie na której występuje w tekście lub na stronie dalszej.
4. Ilustracje muszą występować w takim porządku, w jakim zostały umieszczone w tekście, czyli nie można rozmieścić ilustracji jeżeli pozostają jakiekolwiek nie rozmieszczone ilustracje.

W szczególności:

- ilustracja nie może być umieszczone *here* jeżeli jest jeszcze jakaś nie rozmieszczona ilustracja,
 - jedna ilustracja, której z jakichkolwiek powodów \LaTeX nie może umieścić w tekście zgodnie ze swoimi zasadami wstrzymuje rozmieszczanie wszystkich następnych ilustracji.
5. Wypełnione muszą być kryteria natury estetycznej określone w sposób parametryczny.

„Kryteria estetyczne” określone są za pomocą następujących parametrów:

`\topnumber` — licznik określający ile ilustracji może być umieszczone na górze strony (standardowo 2),

`\bottomnumber` — licznik mówiący ile ilustracji może być umieszczonych na dole strony (1),

`\totalnumber` — licznik określający maksymalną liczbę ilustracji na stronie (3).

Powyższe wartości można zmienić za pomocą polecenia `\setcounter`, na przykład:

```
\setcounter{totalnumber}{2}.
```

Osobna klasa parametrów określa procent powierzchni zajętej przez ilustracje na stronie:

`\textfraction` — minimalny udział tekstu na stronie (0,2),

`\topfraction` — maksymalny udział powierzchni zajętej przez ilustracje znajdujące się u góry strony (0,7),

`\bottomfraction` — maksymalny udział powierzchni zajętej przez ilustracje umieszczone u dołu strony (0,3),

`\floatpagefraction` — minimalna powierzchnia zajęta przez ilustracje na wkładce (0,5).

Powyższe parametry można zmieniać za pomocą polecenia `\renewcommand`, na przykład:

```
\renewcommand{\textfraction}{0.3}.
```

Jeżeli \LaTeX „zagubi się” i nie będzie potrafił rozmieścić ilustracji zgodnie z powyższymi zasadami — stara się przechować je w pamięci (jest ograniczona!) i umieścić na końcu rozdziału (w przypadku klas `report` i `book`) lub na końcu tekstu; jeżeli pamięć się przepełni — zatrzyma się z komunikatem błędu.

Jeżeli miałbym coś doradzać na temat ilustracji, to zamknąłbym to w następujących radach:

1. Rozmieszczeniem ilustracji należy zająć się w ostatniej kolejności, gdy cały tekst będzie już napisany; algorytm rozmieszczania ilustracji jest dosyć czuły na zmiany parametrów.
2. Żeby dobrze rozmieszczać ilustracje \LaTeX potrzebuje „przestrzeni” (w tym wypadku tekstu). Im większy „stosunek” tekstu do ilustracji tym łatwiej.
3. Czasami ostrożne manipulowanie parametrami „estetycznymi” pozwala osiągnąć zadawalające rezultaty; trzeba być jednak bardzo ostrożnym, bo bardzo łatwo doprowadzić do sytuacji, w której na stronie jest ilustracja i jedna linia tekstu, której w żaden sposób nie można umieścić we właściwym miejscu.
4. W przypadku pojawienia się komunikatu błędu o treści: „Too Many Unprocessed Floats” — można sobie radzić za pomocą polecenia `\clearpage`.
5. W przypadku uporczywych kłopotów z ilustracjami — zalecam bardzo drobiazgową analizę tekstu „Using Imported Graphics in \LaTeX 2 ϵ ” [25], zwłaszcza zapoznanie się z polecanymi tam pakietami `placeins` i `afterpage`.
6. Można też zrezygnować ze środowiska *figure* i ilustracje umieszczać bezpośrednio w tekście. Zwłaszcza w tym przypadku rozmieszczaniem zajmujemy się na samym końcu.

W przypadku wybrania tej ostatniej drogi „standardowy” \LaTeX nie pozwala na użycie polecenia `\caption` do podpisywania rysunków. Pakiet `capt-of` pozwala poradzić sobie z tym problemem definiując polecenie:

```
\captionof{<typ>}{<podpis>}
```

gdzie *<typ>* to *figure* jeżeli chcemy stworzyć podpis rysunku lub *table* gdy dodajemy podpis do tabeli.

Wspomniany już pakiet `placeins` między innymi definiuje nowe polecenie `\FloatBarrier` o działaniu zbliżonym do `\clearpage` ale nie powodującym przejścia do nowej strony.

Dwie odległości `\abovecaptionskip` (standardowo 10pt) i `\belowcaptionskip` (standardowo 0pt) definiują odległość nad i pod napisem. Jak widać ich wartości są dobrane do napisów **pod** rysunkiem. Jeżeli chcemy napisy umieszczać **nad** rysunkiem⁴³ — powinniśmy przeddefiniować te długości poleceniem `\setlength`:

```
\setlength{\abovecaptionskip}{0pt}
\setlength{\belowcaptionskip}{10pt}
```

Jeżeli zaś musimy podpisywać (tabele) „nad” a rysunki „pod” — przydatna może być następująca definicja:

```
\newcommand{\topcaption}{%
  \setlength{\abovecaptionskip}{0pt}%
  \setlength{\belowcaptionskip}{10pt}%
  \caption}
```

Używamy polecenia `\topcaption` do podpisów „górnych” i `\caption` do „dolnych”.

Innym pożytecznym pakietem jest `caption2`. Pozwala on łatwo przeddefiniowywać wielkość czcionki użytej do składania podpisów (powinna być o stopień lub dwa mniejsza od czcionki użytej do składania dokumentu) czy sposób formatowania podpisów (u nas najczęściej wymaga się by były one centrowane). W takich sytuacjach ja używam tego pakietu w następujący sposób:

```
\usepackage[footnotesize,center]{caption2}
```

Ponieważ w podpisach pod rysunkami nie powinno się wyrazów przenosić, metodą „prób i błędów” zmodyfikowałem pewne parametry tego pakietu, umieszczając w preambule dokumentu następującą definicję:

⁴³ Nie jest to tematem naszych zainteresowań, ale opisy rysunku umieszcza się zazwyczaj pod nim, opisy tabel **nad**. Tak więc uwaga dotyczy głównie tabel.

```

\renewcommand\figurename{Rys.}
\def\captionlabeldelim{.}%
\makeatletter
\renewcommand\@makecaption[2]{%
  \vskip\abovecaptionskip
  \realcaptionwidth\linewidth
  \def\captionlabel{#1}%
  \def\captiontext{\language\l@nohyphenation#2}%
  \usecaptionstyle{\caption@style}%
  \vskip\belowcaptionskip}
\makeatother

```

(Modyfikacja polega na dodaniu `\language\l@nohyphenation` powodującego wyłączenie przenoszenia. Pierwsze dwa polecenia powodują używanie w podpisach „Rys.” zamiast „Rysunek” i oddzielenie numeru rysunku kropką od podpisu.)

Osobnym problem może stwarzać wymaganie redaktora technicznego aby podpis pod rysunkiem nie był szerszy od samego rysunku... Z tym problemem można sobie poradzić zamykając grafikę i podpis w środowisku `\minipage` o odpowiedniej szerokości.

16. Lektury dodatkowe

„Nie za krótkie wprowadzenie do systemu $\text{\LaTeX 2}_{\epsilon}$ ” [23] może być dzisiaj uznane za podstawową lekturę każdego kto chce zacząć korzystać z $\text{\LaTeX 2}_{\epsilon}$. Zawarte są tam również najbardziej elementarne informacje na temat dołączania rysunków w formacie EPS (rozdział 4.1).

Jako podstawową lekturę omawiającą wszelkie problemy związane z przygotowywaniem grafiki w $\text{\LaTeX 2}_{\epsilon}$ „w ciemno” (bo sam nie czytałem — jedynie przekartkowałem w księgarni) polecam książkę Michela Goossensa, Sebastiana Rahtza i Franka Mittelbacha: *The $\text{\LaTeX Graphics Companion}$* [8]. Jeżeli ktoś nie ma do niej dostępu — trudno. Będzie musiał zadowolić się materiałami dostępnymi w sieci (w tym i przykładami z książki: <ftp://sunsite.icm.edu.pl/pub/CTAN/info/lgc/> i <ftp://sunsite.icm.edu.pl/pub/CTAN/graphics/pstricks/doc/lgc/>). Na całe szczęście różnych pozycji jest dosyć dużo:

- Packages in the ‘graphics’ bundle [3],
- Using Imported Graphics in $\text{\LaTeX 2}_{\epsilon}$ [25], (**koniecznie!**)
- The psfrag system, version 3 [9],
- Graphics and Colour with \LaTeX [5].

Bardzo wiele pakietów systemu $\text{\LaTeX 2}_{\epsilon}$ rozpowszechnianych jest w postaci plików `.dtx`. W jednym pliku zawarta jest wówczas sam pakiet wraz z jego dokumentacją. Przetwarzając plik `.dtx` za pomocą polecenia:

```
latex <filename>.dtx
```

uzyskamy bardzo wiele informacji na temat używanego pakietu.

W wielu dystrybucjach systemu \TeX dokumentacja ta dostępna jest w wersji już przetworzonej (w postaci plików `.ps` lub `.dvi`).

17. Źródła

Odsyłacze do większości wymienionych tu pakietów i programów znaleźć można w <ftp://sunsite.icm.edu.pl/pub/CTAN/help/Catalogue/catalogue.html> lub innym serwerze należącym do sieci CTAN⁴⁴ lub lusterek (mirrorów); oficjalny ich spis znajduje się w <ftp://sunsite>.

⁴⁴ Comprehensive \TeX Archive Network

icm.edu.pl/pub/CTAN/CTAN.sites. Poniżej podajemy bardziej dokładne odsyłacze do miejsc, gdzie programy można znaleźć (w miarę możliwości będą to miejsca w krajowe — co nie znaczy, że łatwo dostępne).

cep Program znajdziemy w: <ftp://sunsite.icm.edu.pl/pub/CTAN/support/pstools/cep/>. Wraz z programem cep służącym do kompresji rastrowych plików EPS znajdziemy tam program cop służący do kompresji dowolnych plików PostScriptowych. Podstawowa dokumentacja zawarta jest w pliku `cepcop_p.inf`⁴⁵; dalsze szczegóły można znaleźć też w [28]. Oprogramowanie wykorzystuje własność języka PostScript Level 2 oferującą możliwość kompresji/dekompresji fragmentów programu.

color Pakiet wchodzi w skład pakietu `graphics/graphicx` (<ftp://sunsite.icm.edu.pl/pub/CTAN/macros/latex/required/graphics/>).

egplot <ftp://sunsite.icm.edu.pl/pub/CTAN/macros/latex/contrib/supported/egplot/>.

fancyhdr <ftp://sunsite.icm.edu.pl/pub/CTAN/macros/latex/contrib/supported/fancyhdr/>

floatflt Pakiet o możliwościach zbliżonych do `wrapfig`; dostępny jako: <ftp://sunsite.icm.edu.pl/pub/CTAN/macros/latex/contrib/other/floatflt/>

gnuplot Po okresie dosyć długiego zastoju, wraz z rozwojem systemu Linux wrócił do łask `gnuplot`. Jest bardzo intensywnie rozwijany (ostatnio pojawiła się wersja 3.7 patchlevel 1), a strona poświęcona mu znajduje się pod adresem <http://sourceforge.net/projects/gnuplot/>; FAQ na temat programu znaleźć można w <http://www.ucc.ie/gnuplot/gnuplot-faq.html>. Szereg dodatkowych odsyłaczy zawiera plik `README`: <ftp://sunsite.icm.edu.pl/pub/CTAN/graphics/gnuplot/README> Źródła są w <ftp://sunsite.icm.edu.pl/pub/CTAN/graphics/gnuplot/> Dostępne są wersje pracujące w środowisku Windows i w środowisku Unix.

graphics, graphicx Pakiety dostępne jako <ftp://sunsite.icm.edu.pl/pub/CTAN/macros/latex/required/graphics/>

hp2xx <ftp://sunsite.icm.edu.pl/pub/CTAN/support/hp2xx/>

ImageMagick Bardzo rozbudowany zestaw programów do konwersji pomiędzy różnymi formatami graficznymi (mapy bitowe) oraz przekształcania i modyfikacji obrazków. Pracuje w systemie Unix, został również przeniesiony do środowiska Windows 9x/NT. W tym ostatnim do manipulacji grafikami na ekranie wymaga pracującego X-serwera; pozostałe programy mogą być wywoływane z linii komend („okno DOS”). Poszukiwania rozpocząć należy od: <http://www.imagemagick.org/>. Poczytać o programie można w [29].

jpeg2ps <ftp://sunsite.icm.edu.pl/pub/CTAN/support/jpeg2ps/>

kvec Program którego autorem jest Karl-Heinz Kuhl dostępny jest pod adresem <http://www.kvec.de/>. Pozwala na zamianę pliku graficznego o postaci rastrowej do postaci wektorowej. Podstawowa dokumentacja programu znajduje się w pliku http://www.kvec.de/files/download/kvec_software_doc_eng/software_doc_eng1.htm

lscape Pakiet wchodzi w skład pakietu `graphics/graphicx` (<ftp://sunsite.icm.edu.pl/pub/CTAN/macros/latex/required/graphics/>).

METAPOST Polecam odwiedzenie oficjalnej strony programu MetaPost. Znajduje się ona w: <http://cm.bell-labs.com/who/hobby/MetaPost.html>. Oprócz podręcznika programu MetaPost [12] polecić można (również dostępne w postaci elektronicznej) „Introduction to MetaPost” [11] oraz „Drawing graphs with MetaPost” [13] czy „Puzzling graphics in MetaPost” [10].

netpbm Źródła najnowszej wersji znaleźć można w <http://sourceforge.net/projects/netpbm/>.

PageDraw, MayuraDraw Programy dostępne na stronach <http://www.mayura.com/>.

⁴⁵ http://sunsite.icm.edu.pl/pub/CTAN/support/pstools/cep/cepcop_p.inf

- picins** Odpowiednik pakietu `wrapfig` ale opracowany dla system \LaTeX 2.09. Można próbować użyć go i w środowisku \LaTeX 2 ϵ . Dostępny jako <ftp://sunsite.icm.edu.pl/pub/CTAN/macros/latex209/contrib/picins/>.
- ps_conv** Program PostScriptowy i prosty plik `.bat` który wykorzystuje `ghostscript` do konwersji pierwszej strony z pliku PS do postaci EPS. Fonty zamieniane są na krzywe. Dostępny w ftp://sunsite.icm.edu.pl/pub/CTAN/support/pstools/ps_conv/.
- ps2eps** <ftp://sunsite.icm.edu.pl/pub/CTAN/support/ps2eps/>.
- psfrag** Pakiet dostępny jako <ftp://sunsite.icm.edu.pl/pub/CTAN/macros/latex/contrib/supported/psfrag/>
- pstoedit** Zacząć można od adresu: <http://www.pstoedit.net/pstoedit>. Istnieje wersja pracująca zarówno w środowisku Unix jak i w środowisku Windows9x/NT. Można szukać również na serwerach CTAN, na przykład w dystrybucji pakietu `GSview`: <ftp://sunsite.icm.edu.pl/pub/CTAN/support/ghostscript/ghostgum/>
- PSTricks** Pakiet dostępny jako <ftp://sunsite.icm.edu.pl/pub/CTAN/graphics/pstricks/>.
- StarOffice** wersja 5.2 rozpowszechniany bywa na płytach CD dołączanych do różnych miesięczników poświęconych komputerom, dostępny na serwerze firmy Sun: <http://www.sun.com/staroffice> i w SunSITE: <ftp://sunsite.icm.edu.pl/pub/staroffice/5.2/>. Darmowy. Wersja 6 (jest już beta), niestety, ma już być rozpowszechniana na zasadach komercyjnych. Być może (OpenOffice) <http://www.sun.com/software/star/openoffice/> będzie mogła spełnić wszystkie oczekiwania... Główną wadą — nie jest rozwiązany problem polskich liter w tworzonych plikach EPS. Dostępny dla systemów Unix (Solaris, Linux) i Windows.
- sterowniki Adobe** <http://www.adobe.com/prodindex/printerdrivers/main.html> (zwracam jednak uwagę że licencja nie pozwala na używanie tego sterownika z drukarką inną niż posiadającą licencjonowany przez Adobe interpreter języka PostScript).
- tiff2ps** <ftp://sunsite.icm.edu.pl/pub/CTAN/support/pstools/tiff2ps/>.
- tkpaint** <http://www.netanya.ac.il/~samy/tkpaint.html>
- wmf2eps** Shareware! <http://members.tripod.de/wmf2eps/>. Znakomity program do konwersji „windowsowych” grafik wektorowych (WMF, EMF) do postaci EPS. Pozwala również na konwersję ze „schowka” (*clipboard*).
- wrapfig** <ftp://sunsite.icm.edu.pl/pub/CTAN/macros/latex/contrib/other/misc/>.
- Xfig** <http://www.xfig.org/>
- xmgr** Projekt zarzucony (<http://plasma-gate.weizmann.ac.il/Xmgr/>). Następcą jest `Grace`: <http://plasma-gate.weizmann.ac.il/Grace/>

Podziękowania

Bardzo serdecznie chciałem podziękować wszystkim czytelnikom wstępnej wersji broszury, którzy zechcieli podzielić się ze mną swoimi uwagami, a w szczególności:

- Przemkowi Piotrowskiemu,
- Wiesławowi Palczewskiemu,
- Stanisławowi Olejnikowi,
- Tomaszowi Przechlewskiemu,
- Jerzemu Kucharczykowi.

Osobne podziękowania należą się Krzysztofowi Pszczole, który (oprócz szeregu cennych uwag) zechciał dostarczyć cztery (pod)rozdziały: 5, 11.4, 11.5 i 11.1 oraz Mirosławowi Prywacie, który opisał program `xmgr` (strona 11).

I na koniec słowa podziękowania dla Staszka Wawrykiewicza — tylko dzięki jego męskim słowom doprowadziłem rzecz całą do końca. Dziękuję!

Literatura

- [1] Aleksander Birkenmajer, Bronisław Kocowski, Jan Trzynadłowski, redaktorzy. *Encyklopedia wiedzy o książce*. Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław, Warszawa, Kraków, 1971. Encyklopedię otrzymała w spadku moja żona Jadwiga po dziadku, wielkim miłośniku książek. Nie wiem, niestety, na ile informacje w niej zawarte są jeszcze aktualne.
- [2] Piotr Bolek. Grafika a \TeX i pdf \TeX . *Biuletyn Polskiej Grupy Użytkowników Systemu \TeX* , 16:31–37, 2001.
- [3] D. P. Carlisle. Packages in the graphics bundle. Dokumentacja pakietów graphics i graphicx. Dostępna w postaci elektronicznej jako: <ftp://sunsite.icm.edu.pl/pub/CTAN/macros/latex/required/graphics/grfguide.ps>, Styczeń 2000.
- [4] Robert Chwałowski. *Typografia typowej książki*. Helion, Gliwice, 2002. <http://helion.pl/ksiazki/typoks.htm>.
- [5] Patrick W. Daly. Graphics and colour with \LaTeX . Dokument dostępny jako: <http://www.loria.fr/services/tex/graph-pack/grf/grf.pdf> lub u autora: <http://www.mpae.gwdg.de/~daly/latex/grf.pdf>, <http://www.mpae.gwdg.de/~daly/latex/grf.htm>, <http://www.mpae.gwdg.de/~daly/latex/grf.ps>, Czerwiec 1998.
- [6] Kees Van der Laan. Graphics and \TeX — a reappraisal of METAFONT/METAPOST. *Biuletyn Polskiej Grupy Użytkowników Systemu \TeX* , Zeszyt 6:51–57, 1996. Dokument dostępny w postaci elektronicznej jako: <ftp://ftp.gust.org.pl/TeX/GUST/bulletin/07/09-kvl.ps>.
- [7] Michel Goossens, Frank Mittelbach, Alexander Samarin. *The \LaTeX Companion*. Addison-Wesley Pub Co., Styczeń 1994. ISBN: 0201541998.
- [8] Michel Goossens, Sebastian Rahtz, Frank Mittelbach. *The \LaTeX Graphics Companion: Illustrating Documents With \TeX and Postscript*. Addison-Wesley, Reading, Massachusetts, 1997. ISBN 0-201-54199-8 spis treści.
- [9] Michael C. Grant, David Carlisle. The PSfrag system, version. Dostępny jako: <ftp://sunsite.icm.edu.pl/pub/CTAN/macros/latex/contrib/psfrag/pfpguide.ps>, 1998.
- [10] Hans Hagen. Puzzling graphics in METAPOST. <http://www.loria.fr/services/tex/prod-graph/metafun.pdf>.
- [11] J. D. Hobby. Introduction to MetaPost. *Euro \TeX '92 Proceedings*, strony 21–36, Wrzesień 1992. Dostępny w: <http://www.loria.fr/services/tex/prod-graph/mpintro.pdf>. Polskie tłumaczenie znaleźć można w <http://www.gust.org.pl/PDF/mpintro.pdf>.
- [12] J. D. Hobby. A user's manual for MetaPost. Computing Science Technical Report 162, AT&T Bell Laboratories, Murray Hill, New Jersey, 1992. Dostępny w: <http://www.loria.fr/services/tex/prod-graph/mpman.ps.gz> lub <http://www.loria.fr/services/tex/prod-graph/mpman.pdf>.
- [13] J. D. Hobby. Drawing graphs with metapost. Computing Science Technical Report no. 164, AT&T Bell Laboratories, Murray Hill, New Jersey, 1993. Dostępny: <http://www.loria.fr/services/tex/prod-graph/mpgraph.pdf>.
- [14] Alan Hoenig. *\TeX Unbound. \LaTeX & \TeX Strategies for Fonts, Graphics & More*. Oxford University Press, Inc., 198 Madison Avenue, New York, NY 10016, 1998.
- [15] Bogusław Jackowski. Szare jest piękne. *Biuletyn Polskiej Grupy Użytkowników Systemu \TeX* , Zeszyt 6:45–50, 1995. Dokument dostępny jako plik PS: <ftp://ftp.gust.org.pl/TeX/GUST/bulletin/06/09-bj2.ps>.
- [16] Donald E. Knuth. Digital halftones by dot diffusion. *ACM Transactions on Graphics*, 6:245–273, 1987. Nieco zmodyfikowana wersja tego artykułu została również opublikowana jako rozdział 22 w pracy [18].
- [17] Donald E. Knuth. Fonts for digital halftones. *TUGboat*, 8:135–160, 1987. Nieco zmodyfikowana wersja tego artykułu została opublikowana również jako rozdział 21 w pracy [18].
- [18] Donald E. Knuth. *Digital Typography*. CSLI Lecture Notes Number 78. Center for the Study of Language and Information, Leland Stanford Junior University, 1999. ISBN 1–57586–010–4.
- [19] A. Linnemann. MATLAB graphics in \LaTeX documents: Some tips and tools. <http://cgi.hrz.uni-kassel.de/~linne/mdown1.cgi?matlatex.ps>, 2000.
- [20] Tekla Malinowska, Ludwik Syta. *Redagowanie techniczne książki*. Seria Biblioteka Wydawcy. Wydawnictwo Naukowo–Techniczne, Warszawa, 1977. Stara, ale ciągle bardzo aktualna książka.
- [21] Janusz Marian Nowacki. \TeX nologia a typografia. *Biuletyn Polskiej Grupy Użytkowników Systemu*

- T_EX*, Zeszyt 6:1–15, 1995. Artykuł dostępny jest w wersji elektronicznej pod adresem: <ftp://ftp.gust.org.pl/TeX/GUST/bulletin/06/01-jmn.pdf>.
- [22] Janusz Marian Nowacki. Przepis na wygodne używanie `\parshape`. *Biuletyn Polskiej Grupy Użytkowników Systemu T_EX*, Zeszyt 8:64, 1997. Ze streszczenia: „Prezentowany zestaw skryptów AKW-owych oraz makrodefinicji T_EX-owych umożliwia oblewanie tekstem ilustracji o dowolnych kształtach”.
- [23] Tobias Oetiker, Hubert Partl, Irene Hyna, Elisabeth Schlegl. Nie za krótkie wprowadzenie do systemu L^AT_EX 2_ε. Polskie tłumaczenie dokonane przez Janusza Goldasza, Ryszarda Kubiaka i Tomasza Przechlewskiego. Dokument dostępny w postaci elektronicznej: wersja polska: <ftp://sunsite.icm.edu.pl/pub/CTAN/info/lshort/polish/>; inne tłumaczenia: <ftp://sunsite.icm.edu.pl/pub/CTAN/info/lshort/>, Wrzesień 1998.
- [24] Ewaryst Rafajłowicz, Wojciech Myszka. *L^AT_EX – zaawansowane narzędzia*. Problemy współczesnej nauki. Teoria i zastosowania. Informatyka. Akademicka Oficyna Wydawnicza PLJ, Warszawa, 1996. ISBN 83–7101–333–7.
- [25] Keith Reckdahl. Using Imported Graphics in L^AT_EX 2_ε. Znakomity tekst poświęcony włączaniu grafik w postaci plików EPS do tekstów w L^AT_EX 2_ε. Dostępny w postaci elektronicznej jako: <ftp://sunsite.icm.edu.pl/pub/CTAN/info/epslatex.pdf>, Grudzień 1997.
- [26] Kristoffer H. Rose. XY-pic user’s guide. Dokument dostępny w postaci elektronicznej: <ftp://sunsite.icm.edu.pl/pub/CTAN/macros/generic/diagrams/xypic/xyguide.pdf.gz>, Luty 1999.
- [27] Kristoffer H. Rose, Ross Moore. XY-pic reference manual. Podręcznik dostępny w postaci elektronicznej: <http://sunsite.icm.edu.pl/pub/CTAN/macros/generic/diagrams/xypic/xyrefer.pdf.gz>, Luty 1999.
- [28] Piotr Strzelczyk. Z CEP-em na EPS-y. *Biuletyn Polskiej Grupy Użytkowników Systemu T_EX*, Zeszyt 9:79, 1997.
- [29] Radosław Tryc. ImageMagick — jak ułatwić sobie życie. *Biuletyn Polskiej Grupy Użytkowników Systemu T_EX*, 13:58–60, Listopad 1999.

Skorowidz

METAPOST, 26

Adobe, 39

afterpage, 36

bm2font, 19

bmeps, 18

BMP, 5

BoundingBox, 7, 11, 12, 14, 16, 17

BundingBox, 17

capt-of, 36

caption2, 36

cep, 5, 13, 18, 37

chess, 31

circ, 31

circle, 3

color, 30, 37

convert, 11, 12, 18, 19

cop, 37

CorelDraw, 9

cr2v, 14

draft, 14

dsvilaser, 14

dvi2ps, 14

dviaw, 14

dvipdf, 14

dvips, 4, 14, 18

dvipsone, 14

dvitops, 14

dviwin, 14

dviwindo, 14

DXF, 26

egplot, 10, 37

EMF, 5, 39

emTeX, 4, 14, 20

Encapsulated PostScript, 5

EPS, 5–9, 11, 12, 17, 18, 25, 28, 29, 39

Excel, 8

fancyhdr, 38

FeynMF, 31

figure, 34

final, 14

floatflt, 32, 38

ghostscript, 5, 7

ghostview, 5

GIF, 3

gnuplot, 6, 8–11, 38

grace, 11, 39

graphics, 14, 25, 30, 38

graphicx, 14, 18, 25, 30, 38

GSview, 5, 7, 26, 38

gv, 5

gws, 12

hiderotate, 14

hidescale, 15

hiresbb, 14

hp2xx, 12, 38

HPGL, 12, 26

I–DEAS, 11

identify, 19

idraw, 26

ImageMagick, 9, 11, 18, 38

includegraphics, 4, 7, 15

IPE, 26

JPEG, 3, 13

jpeg2ps, 13, 38

kvec, 13, 19, 38

laprint, 9

libplot, 26

line, 3

ln, 14

lscape, 38

Mathcad, 8

Mathematica, 9

Matlab, 9

MayuraDraw, 28, 38

metafont, 28

METAGRAF, 28

metapost, 10, 28, 38

mf-ps, 29

MiKTeX, 4

MusiXTeX, 31

netpbm, 5, 13, 19, 38

ogonkify, 6

OpenOffice, 39

oval, 3

overpic, 33

oztex, 14

PageDraw, 38

pbmtolps, 13

pbmtopk, 19

pctex32, 14

pctexhp, 14

pctexps, 14
pctexwin, 14
PCX, 5
PDF, 26
picins, 32, 38
placeins, 36
plotutils, 26
PNG, 18
PostScript, 3, 5, 7, 9, 11, 12, 25, 29
PowerPoint, 8
ps2eps, 12, 38
ps2epsi, 12
ps_conv, 28, 38
psfixbb, 12
psfrag, 6, 25, 26, 28, 38
psprint, 14
pstoedit, 26, 38
PSTricks, 29, 38
pubps, 14

qbezier, 3

RaterVect, 13
rotating, 25

special, 4
StarDraw, 13
StarOffice, 9, 10, 13, 19, 38
SVG, 14, 26

tcidvi, 14
teTeX, 4
textures, 14
tiff, 13
tiff2ps, 13, 39
tkpaint, 8, 10, 39
truetex, 14

vector, 3

Windows Metafile, 26
WMF, 5, 8, 26, 39
wmf2eps, 7, 8, 39
Word, 26
wrapfig, 32, 39

Xfig, 26, 39
xmgr, 11, 39
XML, 14
xv, 11, 12
XY-pic, 30
XyMTeX, 31